

Dagboeknotities

Cité des Arts Paris

september en oktober 2013

Johan Clarysse, Looking at (for) the invisible III

Parijs, vrijdag 6 september,

Vier dagen zijn voorbijgevlogen sinds ik hier arriveerde. Ik begin hier m'n weg te vinden. Zopas de officiële welkomstreceptie bijgewoond van alle nieuwe Cité-residenten. Momenteel verblijven hier een paar honderd artiesten van allerlei slag uit zo'n vijftigtal landen. Het valt op dat de tussengeneratie weinig vertegenwoordigd is. Je vindt het hier allemaal : grafici, architecten, designers, beeldhouwers, regisseurs, videomakers, muzikanten (vooral pianisten), multimediakunstenaars, een operazangeres, schrijvers, dansers, schilders en opvallend veel fotografen. Vooral min 35-ers en plus vijftigers. De eerste dagen waren wat wennen (veel praktische en allerlei administratieve beslommingen en het gevoel van wat op zichzelf teruggeworpen zijn...). Vandaag daarentegen voelt aan als een feest.

Het weer is hier prachtig, Parijs bruist, en ik voel de creatieve energie van al die mensen die hier op een of andere manier hun ding doen. De overheersende sfeer die hier hangt is ' het leven is een kans, laat ons ze pakken'. En verder : 'Niets moet, alles mag'.

De intenties van waaruit mensen hier een paar maanden -en vaak langer- verblijven zijn heel divers . Dat kan vooral werken zijn zoals in mijn geval : de mentale ruimte creëren om een nieuw project vorm te geven of door te gaan met iets waar je mee bezig. Maar evenzeer is de focus van sommigen flaneren in Parijs, reizen, genieten, sociale contacten, de rijke Parijse cultuur en musea savoureren, netwerken...Of combinaties van dat alles.

Mijn studio, annex leefruimte is sober maar OK. Ik heb een tamelijk ruim atelier, twee ezels (!), schragen, veel (noorder)licht, een bed, een WC en douche en een piepklein keukentje.

Een schaduwzijde : vlakbij ligt een pianostudio en een concertzaal, waar zowat dagelijks geoefend wordt. Een instrument inoefenen is fragmentarisch en is per definitie repetitief en dat kan weleens teveel van het goeie worden. Het kapotte grammofoonplaatteffect, weet je wel...Ik kan er tamelijk goed mee overweg. Desnoods sluit ik m'n raam en zet ik de volumeknop tijdens het horen van Pink Floyd of Anthony and the Johnsons (two of my favourites) wat luider. Een vrouwelijke, Zweedse collega echter wat verder in de gang hier wordt er gek van.

Maandag 8 september

“De Parijse lucht is als een bewaarmiddel voor de ziel” (V. Hugo)

Verf is huid én gedachte. Via het tastbare wordt iets ontastbaars opgeroepen.

Voor ik hier arriveerde was ik al op het thuisfront gestart met een nieuwe reeks waarrond ik wou werken, zij het in een nog vrij embryonaal stadium. Strikt inhoudelijk zal Parijs wellicht weinig zijn stempel drukken op wat ik hier doe, al houdt mijn beeldenhonger nooit op. Overal waar ik kom verzamel ik zintuiglijke indrukken en beelden, zeker in een metropool als Parijs. Beelden die ik als een monomaan opsla in mijn steeds groeiend beeldarchief en waaruit ik op het juiste moment naar believen kan putten.

Ik probeer wat structuur te brengen in mijn dagen. Laat naar bed en dus relatief lang slapen is de regel. In de voormiddag, pakweg tussen 10 en 13u 'werk' ik (schilderen, rondlopen in het atelier, kijken vanuit mijn zetel naar het doek dat groeit, in een kunstboek over Velasquez of Delacroix lezen, bladeren...). Daarna ga ik quasi dagelijks lunchen in brasserie-restaurant Louis Philippe of in brasserie 'Au bouquet de St.Paul'. Parijzenaars eten gemakkelijk buitenshuis, er is dus altijd wel iets te zien en te beleven én ik heb mijn leesvoer bij voor in de wachttijd of voor bij de koffie.

Vervolgens veelal inkopen doen in de Mon Prix in de rue St. Antoine en de biowinkel wat verderop. En voor een baguette of exquise taartjes kan ik terecht in de boulangerie vlakbij met de prachtige naam 'Aux Desirs de Manon'.

Maar structuur is er ook om doorbroken te worden. Alles kan aanleiding zijn om daar vanaf te wijken : de zon die terug doorbreekt, een open studio, een voorstel om samen een tentoonstelling te bezoeken, in de flow van een schilderij zitten en doorgaan tot het 'rond' is, computerproblemen die niet opgelost raken, enz. Maar het feit dat daar ergens op de achtergrond een structuur hangt, voelt goed aan. Ik hou van het vertrouwde én het doorbreken van dat vertrouwde.

“Het is of we naar kunstwerken kijken in de hoop een of ander geheim te vinden”, schrijft John Berger. Klopt, lijkt mij, maar de vraag is : is het een geheim over de kunst, de kunstenaar of het leven? Of allemaal tegelijk?

Dinsdag, 9 september

“J'ai fait trois toiles, qui sont comme des étoiles”. Het is een van de grappige zinnestukjes, organisch gegroeid uit de conversaties in de Franse lessen die ik hier op dinsdag en/of donderdagvoormiddag met plezier volg. De hier aangeboden Franse lessen zijn voor mij een dankbare manier om mijn oude schoolfrans wat op te frissen en op te kalefateren. En bovendien een gelegenheid om andere residenten beter te leren kennen. De lerares, een elegante verschijning van rond de 50, pakt het compleet anders aan dat wat ik vroeger op school gewend was. Ze vertrekt van wat de studenten aanbrengen, alles verloopt vrij associatief en improvisatorisch, maar er zit wel degelijk richting en sturing in. Ze woont al een 15-tal jaar in Parijs. Ze is intelligent, vriendelijk, erudiet, energiek, theatraal, met veel zin voor humor en ironie, en ze kan zich bijzonder goed afstemmen op de toch wel vrij heterogene klasgroep. Die omvat volwassenen van allerlei slag en plumage : beginners en gevorderden, jong en oud, kortverblijvers en langverblijvers, residenten uit IJsland, Zweden, Korea, Oostenrijk, Duitsland, Brazilië, Amerika, Israël en België... Dat levert een Frans met heerlijke accenten op. Vooral Frans met een Engels accent vind ik ronduit opwindend.

Er wordt enkel Frans gesproken in de les, woordenboeken zijn taboe. Vanuit de conversatie worden telkens een paar welgekozen zinnen op het bord genoteerd, die vervolgens besproken worden en associatief verrijkt. De lesgeefster slaagt er telkens in de leerling op zijn niveau uit te dagen en uit z'n comfortzone te halen, precies dat dynamiseert het leerproces. Voor haar lijkt het een spel waar ze

veel plezier aan beleeft, zij het dan wel een vrij intensief spel. En dat doet z'n werk.

Sommigen (vooral beginners) zijn na een uur zo moe dat ze moeten afhaken, maar toch komen de meesten terug. En na verloop van tijd doet het taalbad zijn werk.

Eens temeer een bewijs dat goed onderwijs niet met structuur en regels maar met de interactie leerkracht-leerling te maken heeft en de dynamiek van het lesgebeuren. Hoe je dit via vervangende computerlessen zou moeten waarmaken, ik zou het bij god niet weten!

Bovendien worden er in de conversaties boeiende thema's aangesneden en worden er allerlei interessante weetjes rondgestrooid (de geschiedenis van Parijs, de winkels met de goedkoopste schildersmaterialen, lopende expo's, markten, te frequenteren cafés en restaurants, ongekende mooie plekjes in de stad...).

*“Een koe
is een merkwaardig beest
wat er ook in haar geest
moge zijn
haar laatste woord
is altijd boe”*

Een gedicht van de onvolprezen K. Schippers, geplukt uit Bernard Dewulfs mooie bundel teksten “Verstrooiingen. Over kijken en zien”.

Een vers dat blijft hangen. Van een ontwapenende eenvoud. Toch staat er meer dan wat er staat. Het doet mij denken aan een ander vers, van hetzelfde kaliber, dat ik graag met enige theatraliteit als adolescent aan mijn geprivilegieerde vrienden voordroeg.

Het is van Cees Buddingh en klinkt als volgt:

*“ De zon gaat op.
De zon gaat onder.
Langzaam telt de boer zijn kloten.”*

Donderdag, 11 september

Lang zitten kijken en lezen in een boek over Delacroix gisterenavond. Laat ontbijt. De dag opent met één en al zon. Anders dan thuis blijf ik hier gemakkelijk een tijd namijmeren aan de ontbijttafel voor mijn grote atelierraam.

Vanop het atelier op de derde verdieping kijk ik uit, over de binnenplaats heen, op een aantal studio's van andere residenten aan mijn linkerkant, wat verder weg in het midden op de gevels en daken van de rue de Jouvy, en rechts op een oude met klimop begroeide muur , wiens schoonheid ik gaandeweg meer en meer aan het ontdekken ben.

Ik luister eens te meer naar de prachtige ballades uit ' I'm a bird now' van Anthony and the Johnsons. Ik kijk rondom mij heen. Schuinweg op ooghoogte zie ik het vage silhouet van een medebewoonster. Ik zie haar niet rechtstreeks, ik zie enkel haar weerspiegeling in een openstaand raam. Ze lijkt iets te onderzoeken, zittend aan een bureau. Wat, daar heb ik het raden naar. Een banaal gebeuren dat mij fascineert. Het verbergt en onthult.

Aan mijn rechterkant zorgt een zwerm mussen zittend op de bovenrichel van de muur voor een schouwspel van een andere orde. Ze zitten minutenlang stil, zich lavend aan de zachte ochtendzon. Dan duiken ze plots – als één lichaam – pijlsnel naar beneden in een grote bessenstruik. Waarna ze zich één voor één terug verzamelen op de muur om zich vervolgens opnieuw, na een moment van rust, groepsgewijs naar beneden te storten. Het ritueel herhaalt zich meerdere keren.

Het relateert en tempert mijn ochtendlijke onrust.

Vrijdag, 12 september

De hedendaagse kunstscène is enorm divers en heeft ontelbare vertakkingen. Wat mij daarbij persoonlijk het meest 'frappeert' – dat heb ik terug vastgesteld bij mijn laatste biënnalebezoek in Venetië - is de kunst die op een of andere manier mijn perceptie op de wereld verandert of kunst die gedrenkt is in de euforie of tragiek van het leven. Kunst met een louter conceptuele inslag, of kunst over kunst kan mij weliswaar boeien (vanuit de vraag wat drijft de kunstenaar om te doen wat hij doet of vanuit een kunsthistorische interesse), maar in de eerste plaats wil ik dat kunst mij raakt in mijn existentie, mij anders in het leven doet staan. Een kunstwerk 'werkt' als het een klik veroorzaakt, als ik me erdoor anders ga verhouden tot mezelf of de wereld.

In één van de Franse lessen ontstond een interessant gesprek over wat ik hierboven 'e en klik' noem. Je zou het ontroering kunnen noemen, maar wat dan met de ontroering bij het zien van een soap of een banale, commerciële schlager? Dat is geen kunst en toch ontroert het. De ontroering bij de fans van Willy Sommers is even echt als mijn ontroering bij het horen van de Goldberg variations van Bach. Ontroering is niet voldoende om van kunst te spreken. Een soap of schlager lokt emoties uit, maar blijft 'stupid'. Het haalt je niet uit je psychologische comfortzone en dat doen grote kunstwerken wel. Althans dat lijkt de stelling van onze lerares Frans. Bij een soap gaat het om 'sentimenten' en sentimenten dat staat voor de afwezigheid van sensibiliteit. Ik herken dat wel : kitsch en sentimentaliteit hebben veel met elkaar te maken. Maar zij gaat nog verder : kunst heeft volgens haar niet met 'emoties' te maken, maar met een levende, integrale ervaring voorbij de emoties en ideeën. Daar kan ik eventjes mee weg... Of misschien, bedenk ik mij dan, bestaan er verschillende soorten ontroering. Naast de inhoudelijke ontroering heb je zoets als de esthetische ontroering, die vooral door de vormaspecten (van het muziekstuk, de tekst of het beeld) worden uitgelokt. Voor klassieke muziek bijvoorbeeld lijkt dit algemeen aanvaard. Voor beeldende kunst minder. Onterecht. Als Piero della Francesca mij ontroerd heeft, heeft dit weinig met het wat van de afbeelding te maken, als Rothko mij inpalmt heeft dat niet met het tragische achterliggende verhaal van zijn leven te maken. Als Picasso's *Demoiselles d'Avignon*, Rembrandts *'Suzanna en de ouderlingen'* of Velasquez *'Venus en de spiegel'* mij bij het nekvel grijpen dan is dat vooral ook door hoe zij hun onderwerpen vormgeven.

Venus en de spiegel (Velasquez, 1650, 120x170 cm)

Zaterdag, 14 september

Op mijn veelvuldige wandeling naar het café-restaurant Louis Philippe (een bekende Franse koning die aan de macht kwam na de revolutie van 1830) passeer ik aan een winkeltje annex bar, gespecialiseerd in koffievariëteiten van over de ganse wereld. Caféologie is een van de woorden die op het uitstalraam prijkt. Dat lijkt mij typisch Frans. Na de biologie, de zoölogie en de psychologie hebben we nu ook de caféologie... Het ziet er best gezellig uit en je kan er rustig een boek lezen, terwijl je je zorgvuldig gekozen koffie savouereert. Iets voor de komende dagen, neem ik me voor. De werken waar ik momenteel mee bezig ben hebben als voorlopige titel : "Looking at (for) the invisible". Zo'n werktitel helpt mij richting te geven. Het thema van de menselijke blik, als al dan niet vermeende spiegel van de ziel, blijft mij achtervolgen. Ik zie het als één van de rode draden in mijn schilderijen. Een vraag die me tegenwoordig vergezelt tijdens m'n dagelijkse wandeling in de buurt is de volgende: hoe komt het dat bij interessante hedendaagse schilders zoals Borremans en Tuymans, om een paar namen te noemen, een zeker taboe bestaat omtrent het tonen van de blik? Ze focussen zelden op een directe blik. Meestal is de blik afgewend of nauwelijks zichtbaar, de ogen van hun personages zijn gesloten, of ze zijn enkel een detail in het geheel van het schilderij... Bestaat er zoiets als een blik die niet kijkt? En: bestaat er zoiets als een zien voorbij de blik? Het zijn vragen die ik al schilderend probeer te beantwoorden...

Het komt er niet enkel op aan de foto, waarvan je eventueel vertrekt te interpreteren of op te laden met nieuwe betekenissen. De hamvraag is : Hoe kan je van het beeld een schilderij maken, dat zich als schilderij manifesteert ? Hoe kan je een beeld 'laten kantelen in een picturale ruimte'? De interviews door Hans Theys, die precies focussen op de vorm en niet op allerlei weetjes en verhaaltjes achter het schilderij, met de Nederlandse schilder Ronald Ophuis en de Belgische schilder Jan Van Imschoot zijn voor mij wat dat betreft inspirerend. Beiden zou je kunnen karakteriseren als narratieve schilders, maar ze koppelen dit aan een soort picturale schriftuur, die verder reikt dan wat men gemakshalve 'een eigen stijl' noemt. Het is niet per se omdat iemand herkenbaar is, dat hij een goed schilder is. Het punt waar het naar mijn gevoel om draait is het volgende : ik wil beeldverhalen vertellen (ambigu en gelaagd, niet in de anecdotische zin wel te verstaan), maar dan wel beeldverhalen die je enkel door middel van schilderijen kunt vertellen! Ik kan die beeldverhalen ter vervanging hier niet neerschrijven, ik kan ze niet fotograferen, ik kan er geen strip van maken. Ik kan ze enkel schilderen op die specifieke manier in dat specifieke kunstwerk. Schilderkunst is een uitstekend medium om letterlijk en figuurlijk, gelaagde beelden te maken. In een schilderij zijn dingen mogelijk die in een foto of een mediabeeld niet kunnen. Vreemde dingen kunnen gebeuren of dingen kunnen mekaar ontmoeten die in een ander medium niet of nauwelijks mogelijk zijn, hetzij nadrukkelijk, hetzij subtiel.

Ik vernoem er een paar die alvast mij fascineren: schaalwijzigingen die in de realiteit niet kunnen, een licht verwrongen perspectief, een lijn die een vlak aanvreet of omgekeerd, een onderlaag die doorschemert in het eindresultaat en het proces van het schilderen verraadt, een abstract 'betekenisloze' vlek of een vlak dat zegt tegen de kijker: dit is geen realiteit, dit is een schilderij(!), een grafisch aandoend beeld (logo, tekst...) op het schilderij die het onderliggende beeld ondervraagt en verrijkt, kleine beeldende ongerijmdheden... Het zijn dat soort zaken die voor dat 'meer' zorgen, die een schilderij interessant(er) kunnen maken.

Zondag 15 september

"Ik heb twee affaires in mijn leven gehad : Parijs en de oceaan" (V. Hugo)

Ik lees het prachtige boek 'Parijs Retour, een literaire reisgids voor Frankrijk' van Bart van Loo. Bart van Loo is een francofiel in het kwadraat, dat voel je op elke pagina. Met geestdrift schrijft hij over Franse cultuur en levenskunst. Een ander bekende titel van hem is het vorig jaar verschenen "O vermiljoenen spleet!", een geschiedenis van erotiek en pornografie, eveneens geschreven vanuit een literaire insteek. In 'Parijs retour' bezoekt de auteur de plaatsen waar beroemde schrijvers

leefden en werkten, maar “hij sluipt ook telkens het decor van hun romans binnen”. Het boek leest als een trein en je komt er enorm veel te weten over de literatuur, kunst en geschiedenis van vooral de 19de eeuw. Heerlijk. Een must voor elke Frankrijkreiziger, die ook nog wat wil reizen in zijn hoofd.

Tijdens mijn lunch raak ik in gesprek met een Iers koppel. Ze zijn veertig jaar gehuwd en hebben als geschenk van de kinderen een verblijf van twee weken in een Parijs hotel gekregen. De vrouw, die voor de eerste keer hier in Parijs kwam, was een en al lof over de Lichtstad en zijn bewoners. Ze straalt gewoon. Toen ze hoorde dat ik hier als kunstenaar resideerde wou ze meteen op de foto met mij. Kunstenaars in Parijs, het heeft blijkbaar nog altijd een zeker aura, al is het al lang door de tijd achterhaald.

Parijs is wereldstad en heeft iets van een dorp. Of beter een samenvoeging van dorpen want er is geen echt centrum. Geografisch zou Châtelet des Halles het centrum van de stad zijn, maar er komen daar minder Parijzenaars dan in de buurten errond. Parijs is een stad met verschillende harten.

Ik resideer in de Rue de l'Hotel de ville in de Marais, één van die vele dorpen dus in Parijs. De Marais is de vroegere Joodse wijk. Tegenwoordig is het de uitgangsbuurt voor homo's en lesbiennes geworden. Dat zie je goed als je in sommige straten rondkuiert. De Rue st Antoine, waar ik vooral m'n inkopen doe, is één van de oudste straten van Parijs. De Place des Vosges wat verderop, is het oudste plein van Parijs, een van de eerste moderne grote stadspaleizen in West-Europa zelfs. Een kleine oase van rust in het drukke Marais.

Je moet het weten, maar via de voortuin van het Hôtel de Sully, een prachtig gebouw van de gelijknamige minister onder Henri IV, bereik je via een smalle doorgang gemakkelijk de 'Place des Vosges (letterlijk : Plein van de Vogezen). Het vierkante plein is omgeven door 17de eeuwse statige en sierlijke gebouwen, die gelukkig de tand des tijds hebben doorstaan (ondanks het voorstel van de modernistische Le Corbusier destijds om het af te breken!). Het plein kende vele beroemde bewoners, waaronder de legendarische schrijvers Victor Hugo en Alfred Daudet, kardinaal Richelieu met minnares, Mme de Sévigné, en Dominique Strauss Kahn.

Het plein is omringd door arcaden met cafétterrassen, hotels en kleine, vooral commerciële galeriën. Maar het park zelf is een belevenis.

Het is zondag als ik voor de tweede maal nu het plein frequenteer. Het wemelt er van de mensen. Bij zonnig weer op zondag is het park een ware trekpleister voor Parijzenaars. Lieflijke taferelen spelen zich af tussen de vier fonteinën in elke hoek van het park en de strak geordende bomenrijen. Ik vind nog net een plaatsje op een bank om te genieten van de voetballende jongeren, de talrijke picknickers op het gras, een vriend koppel, een vader die verstoppertje speelt met z'n zoon, de duiven die etensresten wegpikken, een meisje dat toegewijd met haar pop speelt, een vrouw zelfbewust haar krant lezend, een oude man afwezig voor zich uitstarend...En ondanks al die menselijke aanwezigheid, een stilte die in de lucht hangt.

In het terugkeren koop ik aan een boekenstalletje een boek met oude foto's van Parijs. Nostalgie ten top. Met een zoete nasmaak. Naar toen de wereld nog mooi en eenvoudig was, maak ik mezelf wijs

Parijs is qua oppervlakte eigenlijk niet zo groot, maar er wonen wel 2,2 miljoen mensen in, ongeveer dubbel zoveel als in Brussel. Het enorme huisvestingsprobleem is gekend. Ik las dat de wettelijke minimumoppervlakte van een appartement 14 m² is. Veelzeggend natuurlijk. Wij Belgen zijn op dat punt rot verwend. De huizen zijn hier voor een doorsnee gezin immens duur. Een van de gevolgen is dat hier een ware stadsvlucht aan de gang is (en bepaalde wijken, bijvoorbeeld de buurt rond de Bastille, heel rustig zijn geworden 's avonds of in het weekend).

Schoonheid op zich kan stom vervelend zijn, er moet ook iets mee gebeuren. Quote van een Nederlandse mederesidente, die ik graag meedraag in mijn rugzak.

Maandag 16 september

“Armoede brengt volkeren tot revoluties en revoluties brengen volkeren weer tot armoede” (Victor Hugo)

Voor mij hangt hier in Parijs een zekere lichtheid in de lucht. De actuele wereld drama's lijken ver weg. Syrië blijft niettemin altijd op de achtergrond aanwezig met de alweer verschrikkelijke verhalen rond martelpraktijken in ziekenhuizen en de deprimerende uitzichtloosheid van de burgeroorlog. Volgens de gezaghebbende, dissidente professor Noam Chomsky is Syrië aan het wegzinken in zelfvernietiging, lees ik op mijn computer. Het is een horrorverhaal dat erger en erger wordt. Wat wellicht volgens hem zal gebeuren, als dit voortduurt, is dat Syrië zal worden opgedeeld in drie regio's : een Koerdisch stuk dat zich zal afscheuren, een deel gedomineerd door het verschrikkelijke Assad-regime en een ander deel gedomineerd door de milities van de oppositie die, zoals gekend, gaan van extremistisch en gewelddadig tot seculier en democratisch. Ondertussen staat Israël ernaar te kijken en geniet het van dit spektakel! Want vanuit zuiver geopolitiek standpunt komt dit scenario zowel Israël als de VS goed uit!

In de New York Times stond onlangs een citaat van een Israëlische politicus die zonder meer vertelt welk plezier het hem doet te zien hoe Arabieren elkaar afslachten !!

Of hoe cynisch de wereldpolitiek kan zijn. En toch zal alleen via diezelfde politiek een uitweg kunnen worden gevonden.

De achterkant van het Cité gebouwencomplex geeft uit op de Mémorial de Shoah. Het confronteert mij dagelijks met de horror van de geschiedenis. Het is opgericht in 2005 en ik had het vroeger al bezocht naar aanleiding van een beklijvende expo over het proces van de Duitse oorlogsmisdadiger Eichmann. Een berucht proces omwille van de verslaggeving door Hannah Arendt en haar fel gecontesteerde statements rond de zgn. 'banaliteit van het kwade'. Op de zijmuur van het museum staan al de namen gegrift van Fransen, die Joden hebben onderdak gegeven, met risico van hun leven. Indrukwekkend. Een ode aan de moed en de banaliteit van het goede!

Dinsdag, 17 september

“Parijs is de top van het mensdom. Heel deze wonderlijke stad is een verkleining van de dode en levende zeden (...)Je vindt er alle beschavingen in het klein, alle barbarijen ook”(Honoré de Balzac)

Nieuwe eetgelegenheden ontdekt: La Perla bar op hoek in de rue Francois Miron nr 26. Mexicaanse gerechten. Geen culinaire hoogstandjes, verre van, maar eerlijke, bescheiden, stevig gekruide gerechten. De sfeer is er ongedwongen en gezellig druk. Een plezier om er zittend de tijd te laten voorbijglijden.

Bijna dagelijks passeer ik dezelfde dakloze man. Hij heeft zich geïnstalleerd op het (brede) trottoir tussen de ingang van de Cité en het aangrenzende parkje. Met z'n tentje, zijn CD-speler, zijn vuilniszakken, zijn valies met zijn heide hebben en houden, zijn boeken en zijn Duitse herdershond neemt hij duidelijk meer territorium (pakweg 3 à 4 m²) in dan z'n talrijke collega's die hier iedere avond onder de gaanderij langs de voorkant van de Cité slapen. De man intrigeert mij. Gisteren nog was hij luidop en met de nodige theatraliteit uit een roman aan het citeren. Vandaag kon ik Pinkfloyd en Lou Reed horen klinken in z'n CD-speler. Extra reden voor mij om een glimlach van

herkenning en erkenning op mijn gezicht te toveren en vriendelijk bonjour te zeggen. Tevergeefs. Zijn blik wordt norser. Precies alsof hij het aanvoelt als een inbreuk op zijn territorium.

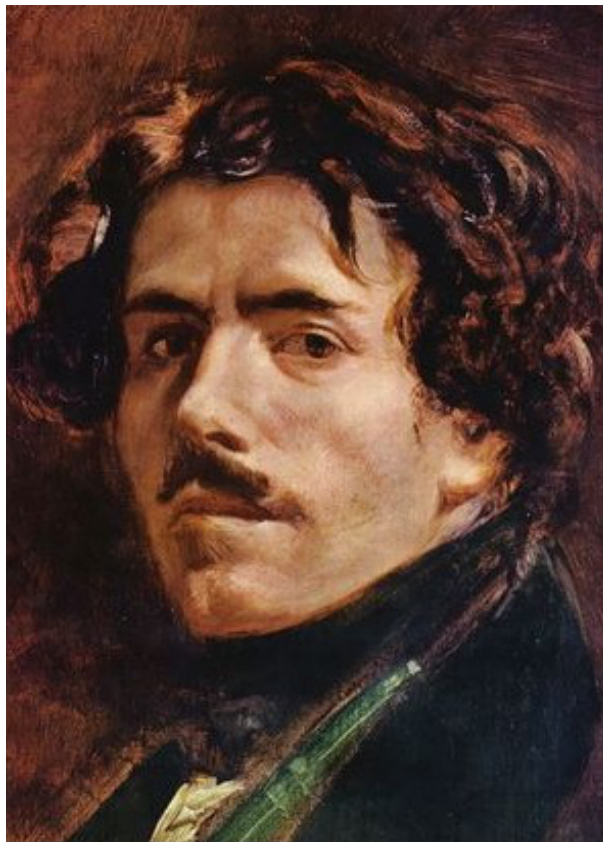
Vandaag ook op bezoek naar het 'Maison Victor Hugo' op de Place des Vosges. Zoals in veel van die schrijvershuizen valt er niet zoveel te beleven. Je maakt kennis met de vier ruime en barok ingerichte kamers, waar Victor Hugo van 1832 tot 1848 leefde met zijn vrouw Adèle, voor zijn verbanningsperiode om politieke redenen naar de Kanaaleilanden. Ik word niet opgewonden bij het zien van het schrijversbureau en de erbij horende obligate schrijverspennen van de meester. Ook de slaapkamer met het barokke, lege bed kan maar weinig bekoren. De ontvangstkamer met prachtig uitzicht op de Place des Vosges, met zijn rode in stof beklede muren blijft het meest hangen en tot de verbeelding spreken. Dit was de ontmoetingsplaats voor de avant-garde leden van de romantische beweging! In mijn verbeelding zie ik ze daar zitten, de kunst van de conversatie bedrijvend zoals de liefde, met flair en overgave : Victor Hugo, Alexandre Dumas, Lamartine e.a. Naast de verzameling chinoiserieën van Hugo en zijn vrouw kan ik verder kennismaken met talrijke foto's, schilderijen, manuscripten en karikaturen uit die tijd. De karikaturen, waarin Victor Hugo omwille van zijn bekendheid toen de hoofdrol speelt zijn vooral van de hand van de bekende en venijnig scherpe Honoré Daumier. Op die manier kom ik natuurlijk wel iets te weten van de schrijver zijn turbulente levensloop en het toch wel boeiend tijdsgewricht waarin hij zich bewoog. Heel Europa was toen een broeihaard van opkomende revoluties en opstanden, en er was het vuur van het opkomend nationalisme dat toen nog een ontvoogdingsstrijd was. Victor Hugo was niet voor niets een romanticus in hart en nieren. Hij was bovendien een heel veelzijdig getalenteerd man. Wij kennen hem vooral als de auteur van 'Les misérables' en 'De klokkenluider van de Notre-dame'. Maar hij was ook dichter, polemist, politiek activist, strijder voor vrijheid en mensenrechten en tegen de doodstraf (die in die tijd nog een evidentie was en zorgde voor het nodige volksspektakel op het plein van het Hôtel de Ville, hier vlakbij). Hij was eveneens dandy, ontwerper en decorateur, en wat weinigen weten – een getalenteerd tekenaar en graficus. Het museum zou over een hele collectie tekeningen beschikken die om duistere redenen in de kelders bewaard blijven. Jammer!

Victor Hugo, een monument (18802-1885)

Parijs heeft tegenwoordig niet zoveel meer te bieden op het vlak van hedendaagse kunst. Daarvoor kan je beter naar Brussel, Berlijn of New York gaan.. Maar de stad is des te interessanter voor zijn geschiedenis en historische kunst. Parijs is nu eenmaal een stad vol kunstschaten en bezienswaardigheden . Iedereen kent het Centre Pompidou en het Louvre, maar de stad heeft zo'n 400-tal musea (!), waarvan pakweg een honderdtal interessante. Als je dan rekent dat het Louvre in feite telt voor 20 musea, het musée Guimet (minder gekend maar met een unieke collectie van 4500 objecten Aziatische kunst) voor 15 musea, en je voegt daar nog een paar highlights aan toe zoals het musée Cluny (over de Middeleeuwen), musée Rodin, musée Picasso, musée Marmotton (Monet), et le musée Jacquemart-André (oud herenhuis met een prachtige collectie vooral 18de en 19de eeuwse kunst) - om er paar te noemen die je volgens insiders zeker moet gezien hebben-, dan kan je hier zeker een heel levensjaar slijten aan enkel museumbezoek. Voedsel voor de ziel voor wie het kan smaken.

Tot voor kort resideerde hier een kunstenaar uit Kroatië. Ongeveer het enige wat hij hier deed was elke dag naar het Louvre trekken. Een keuze waarin ik mij volop kan inleven. In het voetspoor van deze Kroatier heb ik mij alvast een 3-maandelijks abonnement voor het Louvre aangeschaft (voorwaarde is dat je over een 'carte d'artiste' beschikt) . Ik kan nu voor 30 euro dagelijks naar het Louvre. Ik kom regelmatig in Parijs, dus zo'n vaart zal het niet nemen, maar ze zullen mij daar wel gaan kennen aan de receptie. Le Belge de la Cité... Mijn focus in dat immense Louvre zal vooral gaan naar de Spaanse schilderkunst van de 18de en 19de eeuw en de Franse romantiek met Delacroix, Gericault e.a. Omdat die periode mij fascineert en omdat je sowieso ergens moet starten. Wordt vervolgd.

Zelfportret Delacroix (detail), 1835-1837

Woensdag, 18 september

“ Het uur is de ademtocht der eeuwigheid” (Victor Hugo)

Het is bewolkt met opklaringen. Pal voor mij, op ooghoogte, op ongeveer 300 meter afstand van mijn studio, zijn twee dakwerkers in de weer (vermoedelijk rue de Jouvy). De wit blinkende helm van de ene man trekt mijn aandacht. Hij steekt schril af tegen de traag voorbijschuivende, grijze wolken. De lichtvangende buizen van de stelling tekenen zich af, als een fijngevoelig spel van lijnen, op het wolkendek. De man met de helm staat gebogen en wacht. Plots komt hij in actie. Zijn armen maken een snelle schaarbeweging. Zijn handen zijn als twee zwarte, bewegende vlekken in tegenlicht. Wat hij naar boven haalt is, gezien de afstand, niet identificeerbaar. De andere man loopt gestadig heen en weer en komt van tijd tot tijd naast de man met helm staan. Samen staren ze, onbeweeglijk en gebogen naar de diepte. Als naar een opwindend schouwspel.

Naar aanleiding van een expo van een mij tot dan toe onbekende Franse graficus in de Beaubourg: je zou kunnen beweren dat kunstenaars niet scheppen. Nee, ze laten zien wat niet zichtbaar is, verborgen, een vierde dimensie waar we anders wellicht aan voorbijlopen. Een laag waar we onszelf (of fragmenten van onszelf) én de wereld in kunnen herkennen, niet zelden met confronterend effect.

Heeft kunstbeleving iets dubbels en ambigu en is ze daarom bijzonder?

Kunstgoden als Goya, Piero della Francesca, Manet, Delacroix, Picasso, Bacon, Rothko, Tapies, Richter -maar het kunnen ook mindere goden zijn- zorgen bij mij voor intense ervaringen, vrij intense ervaringen, maar het tragische is dat je ze niet kunt grijpen. Het ongrijpbare van een kunstwerk proberen te grijpen is als zand dat door je vingers glijdt. Er is geen taal voor beeldende kunst, net zoals er geen taal is voor God (of wat daarvoor moet doorgaan). Precies daarom proberen wij, talige wezens, er met woorden rond heen te cirkelen. Wanhopig soms. Dat lijkt mij best ok, zolang we ons bewust blijven van die wezenlijke ongrijpbaarheid.

(Losse gedachte : misschien is het gebrek aan bewustzijn daarvan de reden waarom - als je de Westerse geschiedenis bekijkt - zowel artistieke als religieuze bewegingen steeds geneigd zijn tot het doctrinaire. Ze claimen de waarheid en hebben iets totaliserends. Blijkbaar vanuit een soort compensatiedrang. Ook de artistieke vrijdenkers van de moderne avantgarde - denk o.a. aan Mondriaan, Breton, Le Corbusier, enz - ontsnappen er niet aan. Onze postmodernistische tijdsgeest lijkt daar een einde aan te hebben gemaakt, maar volgens mij leeft het nog altijd onderhuids).

Heeft Hegel – en later Marx - gelijk als hij schrijft dat de geschiedenis zich niet anders dan dialectisch kan ontwikkelen? Ik weet het niet, voor mij lijkt dat een in wezen te rechtlijnige, Westerse opvatting van geschiedenis...

Kunstbeleving is om nog een andere reden ambigu. Het brengt troost en innerlijke vreugde enerzijds, besef van gemis en een soort tristesse anderzijds.

Kunst kan mij troosten omdat ik daardoor mezelf en de wereld voor een moment kan ontstijgen. 'Je beleeft iets van een verte waar je ook deel aan hebt', en dat dempt de honger van de ziel. De auteur van het citaat weet ik niet meer, maar de formulering klopt perfect.

Terzelfdertijd confronteert kunst met het gemis van het zijn, met de eindigheid. Geen schoonheid zonder eindigheid. Kan iemand die het gevoel van melancholie niet kent van kunst houden? Het

lijkt mij een retorische vraag.

Het blijft een wonder dat ik – zoals zovele anderen- gefascineerd kan zijn en minutenlang staan kijken naar zeg maar een min of meer georganiseerd geheel van lijnen, vlakken, vegen, kleuren... Is het omdat het een eigen wereld in zich draagt en onthult? Of is het omdat het schilderij zich menselijk gedraagt: het zwijgt, het praat, heeft een ziel, leeft, verleidt, dwingt, vraagt, roept, slaat en zalft, lacht mij uit..En terzelfdertijd is het natuurlijk heel afwezig en onverschillig. Het trekt zich van mij als kijker weinig aan. 'Ver achter alles en geduldig onder de mensen en de dingen', schrijft Rilke over het kunstwerk...

Maandag 21 september

“Veertig is de ouderdom van de jeugd. Vijftig de jeugd van de ouderdom” (Victor Hugo)

“J'aime, donc je suis” (George Sand)

“Il est cinq heures, Paris s'éveille”, klinkt het vanuit mijn CD-speler. Niet de originele versie maar een heel speelse en eigenzinnige versie van An Pierlé, een muzikante naar mijn hart, een voorbeeld van nog niet gestroomlijnde rockmuziek, één van onze beste Belgische singers-songwriters. Hoe dan ook, het is geen cinq heures maar dix heures als ik deze morgen door het binnenvallende, heldere zonlicht wakker word.

Mia was hier in het weekend naar aanleiding van mijn verjaardag. Een mooi cadeau. En een warm terugzien ..In gedachten heb ik mijn verjaardag een dag verplaatst van vrijdag 20 naar zaterdag 21 september. Kwestie van de werkelijkheid naar je eigen hand te zetten.

We hebben er een flaneer-tweedaagse van gemaakt. Met onder meer een wandeling in de buurt van de Opera en l'Ile St.Louis, een wandeling in de Belleville - het echte Parijs volgens Parijzenaars -, een wandeling in de prachtige, rustgevende Jardin des Plantes én een bezoek aan het bevallige 'musée de la vie romantique'. “O, flaneren in Parijs! Het is een wetenschap, de gastronomie voor het oog”, schrijft Balzac...

Genoten van de lekkere Franse keuken onder meer in café Lafayette en in één van de oudste restaurants van de stad in de rue St-Louis en l'Ile: 'Aux anysétiers du roi'. Piepklein, lekker, stampvol en ongecompliceerd gezellig. Doordat iedereen vrij dicht naast mekaar zit, raak je als vanzelf in gesprek met je tafelgenoten. Een Amerikaans koppel aan de ene kant identificeert ons, door de combinatie van uiterlijk en talenkennis, onmiddellijk als Belgen. Twee reislustige Australische weduwes van leeftijd flankeren ons langs de andere kant. Indien je de middelen hebt en gezond bent, dan kan het leven na 65 nog best een feest zijn, daar vormden deze dames het levende bewijs van.

Het 'museum van het romantische leven' in de rue Chaptal (buurt van Pigalle) is een niet zo bekend, klein maar bijzonder museum. Het is gedeeltelijk gewijd is aan de schrijfster George Sand en haar vriendenkring, waartoe beroemdheden als Chopin, Liszt, Ingres en Delacroix en Balzac

behoorden. Het museum bergt ook een heel charmante tuin in zich, waar je in alle rust iets kan eten of drinken en namijmeren bij de excentrieke figuur van George Sand.

Bovendien organiseert men er interessante tijdelijke exposities, zoals nu een tentoonstelling rond tekeningen en schetsen uit de romantische periode met o.a ook werk van de geniale Delacroix. Een echte aanrader.

Tot voor kort deed de naam Georges Sand (masculiene pseudoniem voor Aurore Dupin) bij mij weinig belletjes rinkelen. Nochtans wordt ze in Frankrijk beschouwd als een heldin, een monument in de Franse literatuurgeschiedenis. Ze is vooral bekend als een soort feministe avant la lettre, als een onafhankelijke vrouw in mannenkleden met een complex liefdesleven en een verleidelijke uitstraling. Meer bepaald dankt ze haar reputatie aan de vele verhoudingen die ze had met een groot deel van de belangrijke kunstenaars van haar tijd, waaronder de dichter Alfred de Musset en de componist Chopin, waarmee ze negen jaar samenleefde... Met Parijs heeft ze een haat-liefde verhouding, waardoor ze al snel terug naar haar geboortestreek trekt, in het hartje van de Berry. George Sand schrijft niet alleen heel veel brieven, romans, theaterstukken, ze heeft ook groene vingers, is sociaal geëngageerd, speelt gastvrouw voor haar artistieke vrienden, is moeder van twee kinderen en ontwerpt poppen voor het poppentheater van haar zoon! "Een imponerende vrouw in meerdere opzichten, vindt ook Mia die reeds vroeger haar biografie had gelezen. We nemen ons voor binnenkort een literaire dagtrip te maken naar haar landhuis in de Berry., waar een tweede, groter museum rond haar leven en schrijverschap is gevestigd.

Vanavond gestart met een schilderij op een donkere grond van omber. Met oker en Van Dijckbruin, kleuren die ook Rembrandt vaak gebruikte. Het effect van het oker op de donkere grond werkt als een sluier en zorgt voor een ruimtelijk optisch grijs.

Parijse notities : deel 2

Johan Clarysse

'Il se faut méfier des mots' (Ben)...Et des images? (foto Belleville)

Maandag 23 september

Pas gebruncht. Gisteren tot 3u gewerkt en moeilijk in slaap geraakt. Parijs verstoort mijn bioritme . Maar een douche en een wenkende zon doen mij snel weer zin krijgen in mijn dag.

Artikel aan het lezen, waarin acteur en regisseur Peter van den Eede van het prikkelende theatergezelschap 'Compagnie De Koe' zich afzet tegen het ophemelen van technisch vernuft en virtuositeit. Het wordt pas spannend, aldus de acteur, als je virtuositeit en ambacht barsten beginnen te vertonen en je op die manier het gevoel van echtheid weet veilig te stellen. "Zoals een kind dat een torentje opbouwt, moet je het ook durven om te gooien en kapot te maken... Jezelf aux sérieux nemen, maar ook weer niet". Wat voor theater geldt geldt ook voor beeldende kunst. Teveel virtuositeit zorgt voor gladheid, maakt de toeschouwer blind voor waar het hem in essentie om gaat.

Dinsdag 24 september

– *Wat doet u momenteel?*

– *Ik lijd' (Daudet)*

Kan kunst helpen tegen depressie? Volgens de Nederlandse schrijver en essayist Joost Zwagerman, die zelf een depressie meemaakte, zeer zeker. Hij getuigt daarvan daarover in zijn recentste essaybundel 'Kennis is geluk. Nieuwe omzwervingen in de kunst' Zeer lezenswaardige bijdragen over literatuur en beeldende kunst en wat dat met een mens kan doen.

Ook ik had toen ik 16 was, zoals veel jongeren op die leeftijd, weleens zelfmoordfantasieën. Tot een leraar Nederlands mij liet kennismaken met een theaterstuk van Tjechov (Gebroken glas) en met het onvergetelijke Mistero Buffo. En tot mijn leraar godsdienst, een pater die duidelijk worstelde met zichzelf en de wereld, mij inwijdde in de wondere wereld van Bresson, Bergman, Visconti. Genezen was ik dank zij de kracht van de schoonheid.

Ik houd van de Belgische identiteit omdat die problematisch is.

Ik ontmoet hier in "Parijs boeiende mensen, niet alleen levende maar ook dode, die heel levend aanwezig zijn. Ik ga graag in gesprek met hen, ze bevinden zich voor mij : Géricault, Delacroix, Courbet, Manet, Rodin... Reproducties van een schilderij in een boek zijn dood, Monet of Delacroix in een boek, dat is toiletpapier. Monet in d'Orsay, dat leeft, Delacroix in het Louvre, dat leeft (ondanks de typische museumsfeer die er hangt)!

Is dat niet één van de verschillen tussen fotografie en schilderkunst? Ik vind heelwat foto's van Man Ray prachtig. Maar een foto van Man Ray in een kunstboek en in het echt, dat is hetzelfde, het blijft een reproductie. (Het is een thema dat Walter Benjamin op zijn eigen wijze heeft aangekaart in zijn beroemde essay 'over het kunstwerk in de tijden van reproduceerbaarheid'...)

Gepasseerd langs het Forum des Halles, een modern shoppingcentrum gebouwd in de jaren tachtig, Aartslelijke architectuur dat de oude hallen en markten van destijds moest vervangen. Het ganse complex leeft niet en het functioneert niet echt. Er zijn dieven, drugdealers, er hangt een deprimerende sfeer. Ondertussen is er al een nieuw architecturaal plan voor het Forum in de maak met hopelijk beter resultaat.

Woensdag 25 september

“Een mens is pas echt een mens te noemen als hij een of andere hartstocht bezit. Een man zonder hartstocht, een volkomen onberispelijk mens, is een wanstaltig wezen, een embryonale engel aan wie geen vleugels zijn gegroeid” (E.Zola)

Voor de vierde keer het Louvre bezocht. Ook als bouwwerk is het Louvre een indrukwekkend fenomeen. Sinds zijn ontstaan in de 16de eeuw werd het voortdurend veranderd en uitgebreid. Classicisme, Renaissance en neo-barok ontmoeten er elkaar. Oorspronkelijk was het een paleiscomplex, waar echter maar korte tijd een koning verbleef (ze verkozen de kastelen van de Loire en Versailles). Het Louvre werd het historische middelpunt van heelwat stedenbouwkundige plannen. Pas in 1793 is het opengesteld als publiek museum.

Naast mij staat een jonge Amerikaan aan de receptie. Zijn eerste vraag luidt : 'Where is the Mona Lisa?' en zijn tweede 'Can I do it (visit the museum) in two hours?' Dat er tussen de 15 miljoen jaarlijkse bezoekers van het Louvre grote verschillen bestaan in interesse en motieven lijkt mij evident, maar dit spant toch de kroon. De fastfood-filosofie toegepast op het kijken naar kunst. Komt natuurlijk ook omdat het Louvre een must is geworden voor ieder die naar Parijs reist.

Zelf start ik mijn Louvre bezoek steeds met het doorlopen van een paar 'zalen', die ik vooraf kies (het immense museum is 60.000 m2 groot; in het totaal over alle verdiepingen heen zijn er een paar honderd zalen te bezichtigen!). Sommige kunstwerken ken ik reeds of heb ik vroeger gezien en trekken onmiddellijk mijn aandacht. Maar ook als je de werken al kent blijven ze bij een volgende confrontatie altijd nieuw. Omdat je zelf bent veranderd. De meeste werken echter ken ik niet vooraf.

Een aantal dringen zich aan mij op. Ze vragen mij om bekeken te worden. Ze bellen aan aan de deur van mijn verbeelding en maken associaties los. Het zijn die werken waar ik gretig naar terugkeer om er bij stil te staan, ze aandachtiger te bekijken, ze te veroveren. Zoals je een geliefde 'verovert'. Het gevolg is dat er een soort ontmoeting plaatsgrijpt tussen het schilderij en mezelf, die het hart sneller laat kloppen,. Een ontmoeting die verrijkt en confronteert.

Vandaag heb ik mij ondergedompeld in de zaal met grote Franse werken uit de 19de eeuw, een majestueuze zaal met een indrukwekkende lijst meesterwerken. Naast enkele werken van Ingres en Jean Louis David, onder meer het gigantisch grote werk van David waarop Napoleon zichzelf tot keizer kroont, gaat mijn aandacht toch vooral terug naar twee werken van hun 'romantische' tegenhangers: het bekende *het vlot van Medusa* van Théodore Géricault en *De dood van Sarandapalus* van Eugène Delacroix.

De horizontale oost-westas, gevormd door het Louvre, de Jardin de Tuileries, de Champs-Élysées, de Place de la Concorde en de Arc de Triomphe - gebouwd door Napoleon ter ere van zijn grande armée - en de spectaculaire Grande Arche van Mitterrand in de futuristische zakenwijk La Défense, is stedenbouw van een soort dat zijn gelijke niet kent. Alle Franse koningen en presidenten hebben op een of andere manier hun stempel gedrukt op deze lange corridor die de stad doorkruist. Al de bijhorende boulevards zijn ontworpen met het oog op spectaculaire en verreikende uitzichten. Ik blijf het iets mafs vinden: vanuit het Louvre reikt mijn blik doorheen de Jardin de Tuileries in één lijn tot aan de megalomane, kubusvormige 'triomfboog' van Mitterrand, acht kilometer verder!

Macht en architectuur vormen hier één front.

Waarom ik zo gefascineerd ben door de figuur van Delacroix vragen enkele lezers zich af in hun reactie

op mijn eerste notities? Delacroix intrigeert mij als schilder én als mens. Hij is een gigant aan het firmament van de 19de eeuwde Franse kunst. Hij is één van de laatste schilders die naast prachtige portretten nog mythologische en historische taferelen schildert. En hij heeft een enorme invloed gehad op de generatie na hem. Z'n werk doet heel modern aan. Niet voor niets hebben andere groten als Van Gogh, Cézanne, Matisse, Picasso hem hevig bewonderd en meerdere studies van zijn werk gemaakt. Klinkt het bovenstaande wat schools? Dan moet dat maar. Er is een hart dat overloopt en er valt iets te verdedigen: een indringend oeuvre dat, teder en daadkrachtig, de het hart van de schilderkunst raakt.

Dat sommige van Delacroix werken vandaag de dag wat 'gezwollen' en barok aanvoelen neem ik er gemakkelijk bij. Een beetje zoals geliefden doen als ze de minder aangename kanten van hun partner er bij nemen. Bovendien ontsnapt niemand, ook Delacroix niet, aan zijn tijd, aan het gesitueerd zijn in een bepaald tijdsgewricht. Delacroix was naast gangmaker en schepper ook produkt van zijn tijdsgeest: de Romantiek.

De boot van Dante van Delacroix (1822)

Op het gevaar af in mijn vroegere leraarsrol – en voor de kenners in gemeenplaatsen- te vervallen, wil ik toch iets kwijt over twee (bekendere) werken die mij opnieuw echt 'gepakt' hebben. In 1822, Delacroix is dan 24 (!), schildert hij zijn eerste meesterwerk : *de Boot van Dante*. Het is een groot werk van pakweg 2m op 3 .Het toont de Latijnse dichter Vergilius met lauwerkrans, die Dante door de onderwereld leidt, terwijl de verdoemde zielen proberen aan boord te klimmen. De manier waarop Delacroix dit alles in beeld brengt is ronduit schitterend, al voel je de invloed nog van een Géricault en een Michelangelo. De kleurcontrasten, de dynamiek, de monumentaliteit, de lichtwerking, het expressieve aspect, het is reeds allemaal aanwezig.

In dezelfde zaal van het Louvre zie ik, onderga ik, een tweede, nog monumentaler werk van Delacroix (ongeveer vier op vijf meter) met een nog grotere impact op mij: het schilderij *de dood van Sardanapalus* uit 1828. De held, een gedesillusioneerde Assyrische vorst, links boven op het bed, verzamelt al zijn schatten om zich heen – vrouwen, paarden en kostbare snuisterijen- en laat iedereen sterven voordat hij alles, ook zichzelf, in brand steekt om aan de dwaasheid van de wereld en de vijand te ontsnappen. Het is een doek dat bij mij zowel horror als sensualiteit oproept. Om verschillende redenen was dit werk een veelbesproken schilderij. Het is een doek vol beweging en dramatiek, het is exotisch en heftig. Het is een doek met gedurfde kleurcontrasten, maar vooral ook een doek waarbij het

perspectief niet realistisch is zonder dat dit stoort (al was dit wel de hoofdreden waarom het geweigerd werd door het Salon destijds). De blik van Sarandapalus en de diagonale lijn van licht die eruit voortvloeit, beheerst de compositie en zorgt voor een onrustige dynamiek. Zelf ervaar ik het eerder het als een schilderij zonder echt centrum. En toch is er een eenheid. Er is een enorme verscheidenheid binnen het geheel. Er zit een enorm ritme en spanning in het werk (bv. de gebogen lijnen die zich herhalen, bv de twee gespannen rechte lijnen van de oranje teugels in een gekrioel van golvende lijnen...) Mijn oog beweegt constant van de ene naar de andere hoek, van de ene naar de andere figuur. Ik heb een uur naar dat schilderij zitten kijken. En bij m'n volgende Louvrebezoek ga ik er terug naartoe. Een criticus beweerde dat dit werk de 'best georganiseerde warboel' in de hele kunstgeschiedenis is. Dat is niet niets.

De dood van Sarandapalus van Delacroix (1828)

Opvallend is dat Delacroix terzelfdertijd, als een soort tegengewicht, ook heel gevoelige portretten maakt die een aristocratische gerezeveerdheid in zich dragen. Zo bijvoorbeeld het portret van zijn vrienden Frédéric Chopin en George Sand, een doek dat – ongelooflijk maar waar – door een koper om mercantiele redenen in twee stukken is gesneden. Het deel waar Chopin op staat, bevindt zich nu in het Louvre, het andere deel met het portret van George Sand bevindt zich in een museum in Stockholm!

Donderdag 26 september

Als ik door het Louvre stap wordt ik niet alleen geconfronteerd met architectuur en kunst, de schoonheid an sich van een werk, maar ook met de ermee samenhangende mythes, verhalen, politiek, de vele gezichten van de mens, de mens als engel en als beest.

Kun je van heel veel kunst zien ook ziek worden? Volgens de Italiaanse psychiater Magherini wel. Naar aanleiding van meerdere toeristen in Florence die - na het langdurig aanschouwen van kunst in het Uffizi-museum - mentaal gedesoriënteerd raakten en flauwvielen, is hij overtuigd van het bestaan van wat hij het Stendhal-syndroom noemt. Het Stendhal-syndroom staat voor een psychische aandoening die optreedt als je volledig overrompeld wordt door de schoonheid van kunst. Het zou gepaard gaan met kenmerken als een versnelde hartslag, duizeligheid, verwarring, flauwvallen tot zelfs psychotische verschijnselen en hallucinaties! Het syndroom wordt nogal eens vergeleken met het zgn. Jeruzalem-syndroom, waarbij eveneens sterke emotionele reacties op religieuze ervaringen optreden. Ook al zijn de esthetische ervaringen intens, ook al ben ik emotioneel vaak gegrepen door wat ik zie en ervaar tijdens mijn Louvrebezoeken, tot op heden heb ik bij mezelf nog geen symptomen opgemerkt!

Bethsabée (lerares Frans, die een tijd in Australië woonde) over waarden : voor een Australische vrouw is een helm als je met de fiets rijdt een must, een belangrijke waarde. Het is praktisch, functioneel, het zorgt voor minder risico (het kan je leven redden!). Voor een Parijse vrouw is zo'n helm een verschrikking. Je haartooi redden, dat is de waarde die bovenaan staat, dat is het belangrijkste!

Discussie over de architectuur van Beaubourg. De meesten onder ons vinden het Centre Pompidou (Beaubourg) wel indrukwekkend, het staat er in z'n volle glorie, het is dominant aanwezig, een gewaagd concept, vernieuwend... Het andere kamp (waaronder onze lerares die – zoals je reeds hebt kunnen vaststellen niet verlegen zit om een mening meer of minder) vindt dat nou net het probleem. Het is enkel een concept, het dialogueert niet met de omgeving. Het is een megalomaan project zoals de Arc de Triomphe. En het kampt met een heleboel materiële en structurele problemen. Het is niet functioneel. De interessantste architectuur is verbeeldingsrijk én functioneel (zoals bv de Fondation Cartier volgens haar). De vierde verdieping van het Beaubourg is een ware aantrekkingspool voor suïcidanten. De diepte zuigt. Om die reden lopen er constant een heleboel agenten rond, om potentiële zelfmoordenaars in de gaten te houden. En goed architect moet dat soort problemen kunnen voorzien.

Zijn architecten niet vaak teveel met het visuele bezig? Anna, een architecte uit Finland is vooral geïnteresseerd in het niet visuele aspect van architectuur zowel privé als publiek. Wat zijn de tactiele implicaties van architectuur? Welke gevolgen heeft het voor het bewegende lichaam? Haar focus is het verband tussen de ruimte en het lichaam. Daartoe werkt ze samen met een danseres. Ze wil graag de immateriële linkjes onderzoeken die architectuur verbinden met het lichaam en de 5 zintuigen. Fascinerend.

'Des goûts et des couleurs, on ne se discute pas'. Zoals veel aforismen gaat het om een halve waarheid. Mijn perceptie van de kleur geel is anders dan die van jou. Als het om de esthetiek van je huis of je kledij gaat, de meer intieme sfeer, dan zijn Fransen heel diplomatisch in het ventileren van hun opvattingen. Als het over intellectuele opinies gaat geldt het omgekeerde : men discussieert er op los. En alles mag gezegd. Een directe ' Mais tu est stupide', of ' Je ne suis pas d'accord' is normaal. Volgens mij maken Vlamingen dat onderscheid nauwelijks.

Vrijdag 27 september

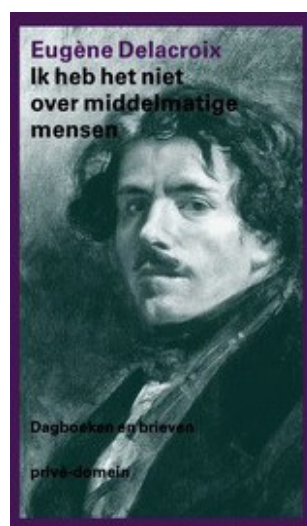
“Cultiveer wat men u verwijt, want dat is uw eigenheid” (Jean Cocteau)

Naast in mijn startjaren als schilder de door iedereen gekende brieven en dagboeken van Van Gogh te

hebben gelezen, en later van Pierre Alechinsky en Gerard Richter – of toch grote stukken eruit -, doe ik een nieuwe ontdekking : de verzamelde dagboeknotities van Delacroix. Gelukkig heb ik nog tijdig de expositie 'Delacroix écrivain', die hier tot eind september liep, kunnen meepikken. Dat Delacroix ook een getalenteerd schrijver was, is een aangename verrassing. Het gaat om een niet zo gekend aspect van zijn oeuvre, met een schat aan informatie voor iedereen, die de schilder én de mens Delacroix beter wil kennen. Een selectie uit deze dagboeken is trouwens ook in het Nederlands uitgegeven in de prestigieuze Privé-domein reeks.

Zijn brieven (een 2000-tal!) onthullen 'een sterk gecultiveerde en sensibele man en een accurate getuige van zijn tijd', aldus de begeleidende catalogoog bij de expo. Nog interessanter zijn zijn dagboeken. Een eerste deel uit z'n jeugdjaren tussen 22 en 24 jaar zijn meer egocentrisch, berichten over zijn twijfels, hoop, amoureuze avonturen. Het latere vervolg daarop is het boeiendst omdat het gaat om dagboeknotities met een meer filosofisch gehalte. Het toont ons een schrijver die nadenkt over zijn kunst en zijn tijd.

'Wat ik wil zijn is een dichter, tenminste met verf', noteert hij ergens in zijn dagboek. Zijn laatste reflectie van 22/6/1883, kort voor zijn dood, luidt : “ De eerste verdienste van een schilderij is een feest voor het oog te zijn”, wat niet wil zeggen dat er geen verstand nodig is, voegt hij er direct aan toe.

Delacroix had een rijkge vulde bibliotheek en was zeer literair geïnspireerd. Hij las zowat alles. Natuurlijk ook zijn literaire tijdgenoten : Alexandre Dumas, Honoré de Balzac, George Sand, Gustave Flaubert, precies de auteurs waar Van Loo het in zijn boek Paris Retour over heeft. Verrassend en vooral ook plezant om vast te stellen hoe verschillende zaken, die hier in Parijs op mijn pad komen, mekaar raken en kruisen.

Klein detail: Delacroix las altijd met de pen in de hand om aantekeningen in de marge te maken, een niet door iedereen gewaardeerde gewoonte waaraan ook ik mij graag bezondig.

Zijn passie voor theater zorgde er dan weer voor dat hij een aantal opmerkelijke lithografieën heeft gecreëerd bij Goethes 'Faust' en bij Shakespeares 'Hamlet'.

Toevallig is dat Faust-thema iets dat de laatste maanden meermaals onder mijn aandacht kwam. Onlangs nog via de allereerste verfilming van het Faustverhaal door Wilhelm Murnau in 1924, (gezien

op de recente expositie 'l'Ange du bizarre' in Brussel). Verder via de talrijke schilderijen die ik in het Louvre tegenkwam over dit onderwerp en nu dus via het werk van Delacroix zelf.

Het oeroude thema van de mens die zijn ziel verkoopt aan de duivel in ruil voor jeugd, macht of kennis, blijft actueel. Ook in de wereld van de beeldende kunsten, waar geld en mercantilisme een cruciale rol spelen en integriteit een bijna ouderwets woord is geworden. Het al dan niet weerstaan als kunstenaar aan de mefistofelische verleiding en vooral hoe je dat kunt doen zonder wereldvreemd te zijn, blijft een kwestie die mij intrigeert. Al zijn er natuurlijk kunstenaars die het spel van de markt precies tot onderwerp van hun kunst maken en op hun manier de markt 'te kakken zetten'. Wat in het geval van onze Wim Delvoye zelfs letterlijk mag genomen worden. Kunst en geld zijn historisch altijd verstrengeld geweest. Kunst en markt zijn niet te scheiden, maar in mijn basisattitude blijf ik ergens een post 68-er die sceptisch en kritisch wil zijn. Vooral dat speculatieve aspect van de kunstmarkt vind ik hemeltergend... Hoe dan ook, een wat lange en moraliserende intro, ik weet het, om te zeggen dat ik in mijn atelier bezig ben met een drieluik rond de thematiek van Faust die aan de duivelse lokroep probeert te weerstaan. De innerlijke tweestrijd van Faust koloniseert als het ware zijn blik. Precies dat aspect intrigeert mij om te schilderen.

Zondag 29 september

'Indien God geen vrouwenborsten had gemaakt, was ik misschien nooit schilder geworden' (Renoir)

O zalige septembermaand. Eens te meer wordt ik wakker met de zon als vrolijke metgezel en geniet ik van mijn uitgebreide ontbijt. Terwijl ik aan mijn koffie nip valt mijn blik opnieuw op de studio op ooghoogte schuin tegenover mij. Twee jonge vrouwen zijn een gesprek aan het voeren aan het voeren aan het raam. De ene, eveneens ontbijtend met haar gezicht richting zon, luistert vooral. Af en toe sluit ze haar ogen. De andere vrouw is slechts deels zichtbaar. Ik zie een stuk van haar lange glanzende haren, de geanimeerde beweging van haar hoofd en schouders, in 3/4 profiel, haar hand die telkens opnieuw, langzaam en elegant door haar kapsel strijkt.

Suzanna en de ouderlingen (Gentileschi)

Weer voel ik me een beetje voyeur. Zoals James Stewart in Hitchcocks 'Rear Window', maar dan niet in een rolstoel en zonder verrekijker.

Terwijl ik dit neerschrijf gaan mijn gedachten naar 'Suzanna en de ouderlingen'. Tijdens mijn talrijke

dag-en avondtochten doorheen het Louvre (Het louvre is op woensdag en vrijdag open tot 22u!) stoot ik herhaaldelijk op schilderijen die dit oeroude verhaal tot onderwerp hebben.

Waar het over gaat? Suzanna neemt een bad in haar tuin zonder te beseffen dat twee (oudere) mannen haar aan het bespieden zijn. De mannen proberen haar te verleiden maar Suzanna biedt verzet. Uit wraak beschuldigen de twee mannen haar van ontucht, waarvoor Suzanna kan gestraft worden met de doodstraf; Maar uit de tegenstrijdige getuigenissen van de twee mannen wordt het bewijs geleverd van haar onschuld...De prachtige versies van Rembrandt en Rubens had ik al vroeger gezien, resp. in het Rijksmuseum in Amsterdam en in het Prado in Madrid. In het Louvre bots ik onder meer op versies van Veronese, Tintoretto, Chasserieu (een nieuwe ontdekking, die me ook al in Musée D'Orsay was opgevallen), Gentileschi, Franz van Stuck en nog een aantal waarvan de naam mij ontsnapt. Kennelijk gaat het om een thema dat de ganse kunstgeschiedenis heeft beroerd.

Kunsthistorisch horen schilderkunst en voyeurisme bij elkaar. Voyeurisme in de letterlijke en beperkende zin slaat op een intensieve manier van kijken naar naakt, en liefst ook nog de daad. Maar in zijn brede betekenis van kijken naar wat zich zelden laat zien kan elke schilder voyeuristisch genoemd worden. In zoverre de schilder de wereld wil laten verschijnen zoals ze zich nog niet heeft getoond. Geldt dit niet voor de meeste schilders, ook degenen die ik in dit dagboek ter sprake breng? Dat ze er steeds op uit zijn de werkelijkheid te betrappen in haar verborgen hoeken? Wil de schilder uiteindelijk niet altijd dingen tonen die onttrokken zijn aan het dagdagelijkse oog, ook wanneer hij schijnbaar dagdagelijkse dingen schildert ?

Maandag 30 september

“Nu eens is Parijs een gedicht van vreugde, dan weer een bladzijde vol melancholie” (Emile Zola)

Ik zit op een bank in de Jardin de Luxembourg, afwisselend lezend en schrijvend, genietend van een genereuze avondzon, die alles zacht en warm kleurt ...Het is de laatste dag dat het park open is tot 19u45. Vanaf morgen sluit het een uur vroeger. Zopas heb ik L' Eglise sainte Sulpice bezocht, gelegen in het centrum van Saint-Germain-des-Près. De monumentale, neoklassieke kerk grenst aan de gelijknamige, prachtige place St Sulpice met een imposante fontein in het midden. Mijn bezoek aan deze kerk is de zoveelste etappe in het voetspoor van Eugène Delacroix. Van binnen komt deze kerk wat verwaarloosd over. De twee monumentale muurschilderijen van Delacroix rond de thematiek van Jacob in gevecht met de engel, zijn heel slecht belicht, op verschillende plaatsen geschonden, en dringend aan een opknapbeurt toe. Daarbij kwam nog dat de schakelaar die voor het nodige licht moet zorgen het liet afweten. Een ontgoocheling. Maar niet getreurd. Parijs hangt vol Delacroixs, eenmaal je op onderzoek gaat. Dus zet ik mijn pelgrimstocht met de gretigheid van een gelovige verder.

Verder gewerkt aan een schilderij uit een reeks met als werktitel 'H.V., raconté par un témoin de sa vie (la médiocrité de l'amour)'.

Ik kies voor een horizontaal doek van 1m op 1m20 en een cadrering waarbij de meest vooraan staande figuur langs de rugzijde rechts is afgesneden om de spanning tussen diverse protagonisten die ik voor ogen heb te kunnen articuleren. Wat je ziet zijn twee groepjes pratende mannen en vrouwen in een glamourrijk decor dat aan een kasteel doet denken. Het oorspronkelijke beeld gaat terug op en is een interpretatie van een still van Truffaut . De licht donker contrasten fascineerden mij evenals een soort Unheimlichkeit die in het beeld hangt. En precies dat aspect, dat niet onmiddellijk zichtbaar is, wil ik al schilderend zichtbaar en tastbaar maken. Het gaat mij niet om het plaatje als zodanig, het gaat om

de achterkant van dat beeld. Ik ben op zoek naar een intensifiëring van wat achter het beeld ligt. De gezichten en kledij van de figuren zijn eerder rudimentair en vlakmatig geschilderd. Wat ik vermoedelijk zo zal laten. Mijn ondergrond is blauwig paars. Ook in de verdere opbouw kies ik voor een overwegend paars- purperen kleurenpalet. Het is een palet dat ik vaker gebruik, zeer zeker in deze serie werken. Waarom weet ik niet precies. Bij het maken van een schilderij maak je honderden kleine beslissingen en die zijn vooral intuïtief. De kleuren purper en Toscaans roze als dominante kleurtinten op dit schilderij stralen voor mij iets ongewoons uit, net iets voorbij de onschuld. Ze zorgen voor een licht vervreemdend effect.

Ik hou niet van overstatement, ik prefereer daarom vaak één hoofdtoon en binnen die begrenzing ga ik voor een veelheid aan kleuren en nuances. In dit werk bijvoorbeeld maak ik gebruik van ultramarijn blauw, kobaltblauw, engels rood, napelsgeel, wat gele oker, rode oker, titiaanwit en ivoorzwart. Engelsrood (de kleur van oude bakstenen) is een kleur waar ik gek op ben. Het ligt met meer dan de vaak te opdringerige cadmiumroden. En je kunt er zachte, minder voor de hand liggende paarsen en violetten mee maken.

De eerste en tweede laag van het schilderij zijn snel tot stand gekomen. Die frisheid wil ik behouden. Daarom hoed ik mij ervoor dat mijn derde laag waarbij details worden uitgewerkt en die vooral dekkend is, niet te bepalend is, waardoor de transparantie deels behouden blijft. Meer en meer hou ik ervan dat onderliggende lagen zichtbaar blijven. En ik hou van de frictie tussen af en onaf...

Van het werk in zijn huidige vorm weet ik dat het in de smaak zou vallen van nogal wat kijkers. Maar mij bevalt het voorlopig niet. Het huidige resultaat mist iets, het mist weerhaakjes. Om het echt te laten kantelen in een in een boeiend schilderij, dat zich als schilderij aanwezig stelt, is nog een (drastische?) ingreep nodig. Wordt dus vervolgd.

Woensdag 2 oktober

De Kunst of het Leven? Kunstenaars die geloven in een soort absoluut kunstenaarschap vinden dat je moet kiezen. Ik weiger dat dualisme. Net zoals ik niet kan geloven dat kunst en leven hetzelfde zijn, zoals Beuys graag beweerde, en iedereen een kunstenaar is. Misschien is kunst gewoon verheugde realiteit en het leven de realiteit zoals ze is. Knipogend naar Victor Hugo beweer ik graag dat kunst een maîtresse is en het leven een echtgenote waarmee je dagelijks samenleeft en iets mee opbouwt. Of is dat iets teveel door de bocht?

Het gevolg van veel kunst op te nemen, veel te lezen, veel film, theater of beeldende kunst te zien is dat het je blik stuurt. Meestal in de positieve zin. De banale werkelijkheid wordt door de literaire, beeldende of kunsthistorische associaties die je maakt, op een ander niveau getild, krijgt kleur en diepte, wordt er poëtisch door. Mijn perceptie en beleving van de werkelijkheid wordt rijker. Soms ook kan het teveel van het goeie worden, wordt die bagage te pas en te onpas ingezet. Alsof er geen andere bril of werkelijkheid nog bestaat. Dan werkt het verarmend.

Ik wandel veel én neem vaak de metro. Zo'n fantastisch ondergronds netwerk en efficiënt werkend openbaar vervoer, dat reeds sinds het begin van vorige eeuw in de steigers stond, blijft mijn verwondering wekken.

Metrohalte Châtelet is een knooppunt waar ik vaak moet overstappen. Het is 16u30, het station is één gonzende bijenkorf. In de verte hoor ik een muzikant nummers uit de jaren 60 zingen. Er overheerst een gevoel van veiligheid, de mensen lopen er vrij ontspannen bij, ondanks de drukte en de geregelde aankondigingen over het gevaar voor pickpockets. Ik voel me dankbaar dat ik hier mag rondlopen.

Het valt mij op dat er minder mensen in de metro aan het lezen zijn dan pakweg 10-20 jaar geleden. Van mijn eerste Parijsbezoeken herinner ik mij dat de meerderheid van de metroreizigers zich verplaatste met een boek, krant of tijdschrift in de hand. Je zag hen soms zo al lezend de metro opstappen, bijna blindelings. Nu merk ik dat veel minder. Van de tien mensen voor mij in de wagon zijn er zes aan het sms-en, telefoneren of aan het surfen zijn op hun table of smartphone. Slechts één dame is een boek aan het lezen. En één is er de Pariscope aan het doorbladeren. Dat ben ik. Tijden veranderen. En met de tijden, ook de geesten? Of zelfs de hersenen, zoals sommige beweren?

Donderdag 3 oktober

“Ieder mens draagt op zijn linkerschouder een aap en op zijn rechterschouder een papegaai” (Jean Cocteau)

De Rive gauche (Saint Germain des Près, Montparnasse...) is puur cultuurtoerisme geworden. Het is vooral nostalgie naar de jaren '20 tot '60, toen het een culturele ontmoetingsplaats was voor de kunstenaars en intellectuelen van die tijd. Dat is althans de mening van menig Parijzenaar zelf. Behalve de prachtige Jardins, die op zich een kunstwerk vormen, leeft la Rive gauche niet echt. 'Il n'y a que l'art', veel winkeltjes, galerijen, cafés voor de toeristen. Lekker gezellig maar kunstmatig en in sterke mate dood. Germain des Près is een cliché geworden, een postkaart, met als beroemde voorbeelden Café de Flore en Café Aux Deux Magots erop, de cafés die o.m. Jean Paul Sartre en Simone De Beauvoir frequenteerden, de cafés waar ze werkten en discussiëerden. Iedere gids maant je tegenwoordig aan daar een (veel te dure) koffie te gaan drinken.

Ik ben niet tegen toeristen - we zijn tenslotte allemaal toeristen- maar ik denk dat het steeds moeilijker wordt om nog een beetje 'authentiek toerist' te zijn, een toerist die zich niet alleen laat leiden door de culturele marketing en de reisgidsen die daar volzaam op inspelen.

Als je de echt levendige cafés wilt vinden, moet je volgens Bethsabée naar het Noorden van Parijs, in de Belleville en de buurt van de Canal Saint-Martin. Niet zo mooi allemaal, niet nostalgisch, maar het echte en bruisende leven. Zij vertelt me ook dat de nieuwe burgemeester van Parijs uit de marketingwereld komt. Volgens haar laat zich dit duidelijk voelen. Heel het concept van het Musée Quai Branly, niet toevallig naast de Eiffeltoren, de toeristische trekpleister, zou ook op die marketingfilosofie geënt zijn. Naast De Eiffeltoren, het Louvre en Beaubourg promoten de toeristische gidsen 'bezienswaardigheden' als Les Catacombes en het Musée de la Chasse maar ze vermelden bijvoorbeeld nauwelijks het unieke Musée Guimet of de Basilique Saint-Denis met zijn koninklijke graftombes- en skulpturen uit de Middeleeuwen en de Renaissance. Heet zoiets niet conditionering?

Enkele maanden terug zag ik het mooie 'Midnight in Paris' van Woody Allen. Het hoofdpersonage is een schrijver in spe die een reis door de tijd maakt en in de Parijse culturele avant-garde kringen van destijds terecht komt. Hij ontmoet er legendarische figuren als Hemingway, Picasso, Dali, Gertrude Stein en anderen van dat kaliber. Het hele film heeft iets sprookjesachtig, speels en nostalgisch. In wezen draait deze typische Woody Allen film om de hunkering naar een levendig cultureel verleden, dat er niet meer is. In een filmcommentaar gewaagde een recensent over het 'Parijs dat floreert dankzij een bloeiende weemoedindustrie'. Mooi geformuleerd en enigszins aansluitend bij wat ik daarnet probeerde aan te brengen. Iedereen met een beetje sensitiviteit is daar niet ongevoelig voor. Toen en daar gebeurde het allemaal! Picasso in zijn atelier in Montmartre, Guillaume Apollinaire die kort daarna het surrealisme verkondigt aan Dali, Miro enz. Later, na WO II komen Karel Appel, Hugo Claus, Corneille en Remco Campert er aangewaaaid op zoek naar vrijheid en roem. Ongeveer in

dezelfde periode ontpopt zich de existentialistische beweging met Albert Camus, Jean Paul Sartre en Simone De Beauvoir, die met hun geschriften het intellectuele en culturele wereldje van toen op stelten zetten....Het heeft iets vertederend allemaal, maar terzelfdertijd beweegt het zich op de rand van de sentimentaliteit en de kitsch.

Medea van Delacroix (1862)

Het museum Eugène Delacroix in de rue Furstenberg huist in een appartement annex atelier, waar Delacroix in 1857 in trok. Naast enkele brieven van zijn hand (onder meer aan George Sand waarmee hij een blijvende vriendschap had) en souvenirs zijn er een aantal schetsen, studies, lithografieën en schilderijen te zien, vooral uit zijn beginjaren. Ook deze keer is het kunstenaarsatelier geflankeerd door een prachtige binnentuin, een plaats van vrede en kalmte temidden het soms koortsachtige Parijs. Een van de toppers voor mij was het werkje 'Romeo et Juliette'. Een klein schilderij dat scherp staat van de spanning tussen het sublieme en het realistische.

Interessant is om te zien hoe ook Delacroix zich liet beïnvloeden door andere kunstenaars (o.a. Goya, Rubens) en in de Bibliothèque Nationale in oude gravures op zoek ging naar figuren, houdingen, contexten, die hij in zijn werk integreerde. In tegenstelling met sommige van zijn collega's zag hij ook de toen opkomende fotografie (Nadar) niet als een concurrent, maar omarmde hij dit nieuwe medium en gebruikte hij het gretig bij de opbouw van sommige van zijn werken.

Ik vind mijn verblijf hier in de Cité des Arts intens én zalig. Ik geniet van de vele prikkels die op mij afkomen, van de contacten tussenin, ik lees, ik schrijf en ik werk hard. Er is echter één groot minpunt aan deze Cité : de barslechte internetverbinding, vooral voor bepaalde ateliers waaronder de mijne. Soms lukt het wel, soms niet. De uiteindelijke oplossing? Na veel proberen vind ik één plaatsje in de studio waar de connectie wel werkt: het toilet. Niet bepaald comfortabel om te mailen of te googlen en

het zorgt voor bizarre taferelen.

Het is 20u15. Ik ga iets eten in brasserie Aux chimères die ik de laatste dagen terug vaker opzoek. De temperaturen zijn zomers zacht en iedereen loopt er licht gekleed bij. De Rue St Antoine is nog een en al levendigheid. Aux chimères is een ideale plaats om mensen te observeren. Het ligt op 30 m van de metrohalte St. Paul, en vlakbij is er een stop voor Vélobib. Dit is een systeem van gratis fietsen gebruiken voor kleinere afstanden, mits je een abonnement hebt. Het bevestigt dat Parijs, of toch belangrijke delen ervan, ook een fietsstad aan het worden is. Een gezellige drukte heerst er. Ik proef van mijn glas bordeaux terwijl schuin tegenover mij een clochard op een bank, met de rug naar mij gericht, gretig aan het smullen is. SDF-ers (sans domicile fixe) moet je ze nu noemen, wil je politiek correct zijn, wat natuurlijk een eufemisme is want de meesten hebben totaal geen thuis, laat staan een vaste. Zijn etensresten laat hij op de bank liggen. Zoals veel van zijn lotgenoten is hij omringd met een verzameling witte en rode plastic zakken waarin hij zijn karige spullen bewaart. Hij heeft een scherpe neus die op het eind is afgeplat. Zijn gezicht en de bovenkant van zijn grotendeels kale schedel zijn bruingebrand en contrasteren fel met zijn karige, grijswitte lokken haar. Zijn baard is onverzorgd, zijn kledij gescheurd en verfrommeld. Zijn ogen verraden moeheid, maar kijken niettemin vinnig om zich heen. Het zou een personage ontsnapt uit een schilderij van Breughel kunnen zijn... Wat verder aan een tafeltje zit een veertiger, net als ik gebogen over een blad van alles neer te pennen, wat meteen een anonieme verbondenheid installeert.

In afwachting van mijn 'lotte à la Dieppoise avec épinards au beurre et pommes natures', lees ik verder in het boek dat ik van Mia als verjaardagscadeau heb gekregen. Een rake keuze. Een boek over Parijs en de verlichting, over vriendschap, verlangen en liefde van de Engelse auteur Andrew Miller. Knack noemt het een verslavende leeservaring en volgens the Observer, is het 'een van de beste historische romans aller tijden'! Het boek start ik 1785, net voor de Franse Revolutie. Jean Baptiste Baratte is een jonge ambitieuze ingenieur die van de koning de opdracht krijgt om in hartje Parijs een eeuwenoude begraafplaats op te delven...Dit is het uitgangspunt voor een verhaal waarin een hele rij rijk geschakeerde en verleidelijke personages op het toneel verschijnen. Ik heb pas 35 pagina's achter de rug, maar ben nu al volledig meegesleept.

Waarom ik niet meer afbeeldingen van eigen werk in mijn notities verwerk?

Enerzijds wil ik ergens de verrassing, de 'geheimnis' bewaren. Anderzijds wil ik voor mezelf voldoende afstand houden, vooraleer ik mijn werken toon. Al te vaak kan ik s'avonds tevreden zijn over een werk om het de dag daarna al maar niets te vinden. Schilderen is een zoektocht, die soms tijd vraagt. Soms is het ploeteren. In de geest van de Griekse held Sisyphus ervaar ik de schilderkunst als een inspanning om telkens opnieuw een (bijna) onmogelijk doel te bereiken : het tonen van het niet-zichtbare. Een paradoxale opdracht, waardoor ik me gedreven voel om steeds verder te gaan.

Ik geloof niet in het definitieve, enkel in de voorlopigheid.

Woensdag 4 oktober

"Wij Parijzenaars, die zielsveel houden van alle kenmerken, grootsheden, charmes en zelfs gebreken van Parijs, wij zijn bovenal dol op boulevards." (Guy De Maupassant)

Het is alsof er tussen mijn eerste bezoek aan Parijs toen ik 16 of 17 was (zowat veertig geleden dus) nauwelijks iets is veranderd. Indien ik nog verder in de tijd zou teruggaan zou ik ongetwijfeld hetzelfde

kunnen beweren. Dit heeft alles te maken met de typische Parijse boulevards en de typische stadsarchitectuur, ontsproten aan het brein van Baron Haussmann die deze Lichtstad zo charmant maken. Nochtans werden Haussmanns plannen (gestart rond 1850) ambivalent ontvangen, niet alleen door de bewoners van de armenwijken, maar ook door sommige schrijvers en intellectuelen van die tijd. Emile Zola was sceptisch, Victor Hugo positief. De motieven zelf van Napoleon III en Haussmann waren dubbel. Enerzijds was het hele project bedoeld om van Parijs, hoofdstad van het tweede keizerrijk, een hygiënische stad te maken en de stad een nieuwe grandeur te bezorgen. Anderzijds – en zo had ik het nog niet bekeken- was het bedoeld om het steeds toenemende straatprotest te kunnen bedwingen. Sinds de Franse revolutie waren de oude middeleeuwse wijken met hun vele smalle, kronkelige, knusse maar vuile straatjes vaak broeihaarden van opstand en verzet geweest. Prefect Haussmann liet ze verdwijnen en zorgde in de plaats daarvan voor de brede uitgestrekte boulevards zodat de politie gemakkelijker kon ingrijpen. Door de brede boulevards was het voor de rebellen tegen het napoleontisch regime niet langer mogelijk om barricades op te werpen. Bovendien konden gemakkelijker kanonnen worden ingezet en waren snellere troepenverplaatsingen mogelijk...

Ik wandel veel te voet door de stad, ik ben 'boulevardist' geworden. Aan die hele geschiedenis was ik aan het denken toen ik gisteren de boulevard Saint-Michel doorkruiste. De boulevard Saint-Michel maakt deel uit van die typisch Haussmanniaanse, verticale as, waar ook de boulevard de Sébastopol en de boulevard de Strasbourg toe horen en die het noorden van stad met het zuiden verbindt. Die esprit van Haussmann voel ik constant terwijl ik hier in Parijs ronddwaal. Vroeger was ik mij daar niet bewust van.

De brede boulevards en avenues, zoals we ze nu nog altijd kennen, kwamen samen in stervormige pleinen en werden de hoofdaders van de stad. Ze bestonden uit aaneensluitende, gelijksoortige façades, uniforme straatverlichting en een modern rioolstelsel. Door de brede lanen kreeg je meteen ook zicht op de grote momumenten die de stad toen rijk was (bv de Notre Dame, het Louvre...). Een gevolg van deze drastische vernieuwing was wel dat er geen spoor van de Middeleeuwen nog overbleef in Parijs. Een ander neveneffect was dat de kloof tussen de armen en de nouveau riches nog groter werd, omdat veel van die nieuwe gebouwen niet te betalen waren voor de vroegere wijkbewoners.

Haussmann was intelligent genoeg om ook te denken aan de vele boomaanplantingen en nieuwe parken (bv het Bois de Boulogne en het park des Buttes Chaumont) die de stad nu rijk is en die moesten zorgen voor groen en rust tussendoor. Die grootschalige stadsvernieuwing die van Parijs gedurende meer dan 15 jaar een werf maakte, werd afgerond in 1870. Ik las dat er 20.000 huizen werden afgebroken, maar er kwamen er dubbel zoveel bij. En het aantal inwoners steeg van 1,2 tot 1,6 miljoen!

De nieuwe stadsarchitectuur van Haussmann had overigens een grote invloed op heelwat andere steden in het toenmalige Europa.

Donderdag 5 oktober

“Een mooi boek zaait vraagtekens met milde hand” (Jean Cocteau)

19u. Nog snel mijn dagelijkse inkopen en vaststellen dat Parijs echt wel een duurdere stad is dan pakweg Brugge. Ik zit in brasserie Fontaine Sully, rechttegenover Hotel Sully, een van de meest

bezienswaardige hotels in Parijs, gebouwd rond 1630 en verblijfplaats voor de hertogen van Sully. Ik heb gebruncht rond elf uur, dus grote honger nu. Ik eet een entrecôte met salade en frietjes. Strategisch kies ik voor een tafeltje met leeslamp erachter. Het is relatief rustig. Er kan zelfs een koppel met kinderwagen erbij, wat in de meeste cafés een onmogelijke zaak is omwille van 'alles te dicht op elkaar'. Ik lees de zeer leeswaardige, fictieve brieven van Bart van Loo aan Gustave Flaubert. Over 'Madame Bovary', over het revolterende, zelfdestructieve hoofdpersonage Emma in een roman, die als 'het meesterwerk van het Franse realisme' wordt beschouwd. Ik lees vooral ook over de vele brieven die Flaubert zelf schreef naar vrienden en geliefden en waarin hij zich ontpopt als een scherpzinnige brompot, niet vrij van enige misantropie. Boeiend én soms herkenbaar!

Flaubert (1821- 1880) wordt door zijn boek voor de rechter gedaagd. De openbare aanklager acht het strijdig met de goede zeden, maar Flaubert wordt gelukkig dank zij een goede advocaat vrijgesproken. We zitten volop in het conservatieve Frankrijk van Napoleon III, een periode van restauratie kort na de revolutie van 1848, een periode waarin een hypocriete kuisheidsmoraal de plak zwaait en in het minste een erotische toespeling werd gezien (Baudelaire zou met zijn "Fleurs du mal" hetzelfde lot ondergaan maar hij werd wel veroordeeld!).

Er loopt hier trouwens een expo in het minder gekende maar heel boeiende museum Jacquemart-André met de sprekende titel 'Désirs et volupté dans la période Victoriënne'. Wil ik zeker zien.

Mijn lectuur motiveert me om Madame Bovary binnenkort opnieuw ter hand te nemen. Des te meer besef ik hoe we wekelijks overspoeld worden door nieuwe romans die weliswaar mooi en goed kunnen zijn, maar die op de achterflap al te vlug als geniaal en briljant gekarakteriseerd worden. Dat is begrijpelijk want boeken moeten gepromoot en verkocht worden. En ik gun het de auteurs in kwestie. Deze brieven echter helpen mij eraan herinneren dat niet enkel de politieke maar wellicht ook de culturele wereld zijn modes en wanen van de dag kent. Met als gevolg dat we vergeten onze klassiekers te lezen of te herlezen. En kan je zoiets in sterke mate ook niet vertalen naar de wereld van de beeldende kunst?

Vrijdag 6 oktober

"De schilderkunst is als een urne. We zien de buitenkant en vermoeden de binnenkant. De opening bevindt zich altijd bovenaan. De hemel spiegelt zich in de bodem. En wij? Wij laven ons" (Marc Maet)

Naar aanleiding van mijn dagboeknotities vertelt een vriend mij dat m'n schilderijen hem helpen 'met andere antennes in de wereld te staan'... 'Ondanks de ingebouwde afstand zijn je werken best heftig. Er worden vragen en thema's gesuggereerd, waardoor je in je eigen ziel gaat roeren'. Zoiets hou ik graag even vast, in momenten van twijfel bijvoorbeeld...Uiteindelijk heeft een schilderij de ander nodig om echt te bestaan. Ook het creatieproces bestaat uit meer dan alleen het schilderij maken. Het is het ook accepteren, beslissen of je gaat stoppen of verdergaan, beslissen of het sowieso mag verder bestaan, of je het gaat tonen aan de buitenwereld of niet. Het doet me in gedachten teruggaan naar een indringend interview dat ik nog niet zo lang geleden las met Philippe Vandenberg. Daarin benadrukt hij dat, door het tonen van het schilderij, een driehoeksrelatie ontstaat. Een driehoeksrelatie die een afstand creëert tussen de schilder en het werk, waardoor je er als een vreemde kunt naar kijken. In datzelfde interview tracht hij uit te leggen hoe hij al tekenend en schilderend een orde probeert te creëren voor zichzelf. Alle levende wezens doen dat. Maar het gaat wel om een orde die nooit definitief is, die voortdurend verschuift en zich aanpast. In het andere geval werkt ze steriliserend.

Het is een benadering waarin ik mij perfect herken. Mede door de reacties van kijkers en kopers ben ik meer gaan beseffen dat je als schilder niet alleen een orde voor jezelf maakt, maar ook voor de anderen die erdoor worden aangesproken. Er is altijd een derde oog nodig dat de orde van het schilderij bevestigt, anders functioneert het niet.

Het Louvre bezit slechts twee werken van Vermeer, het beroemde 'de kantwerkster' en 'de astroloog'. Vooral de kantwerkster vind ik adembenemend mooi en van een ongelooflijk raffinement wat kleur, compositie en dieptewerking betreft. Het werkje is vrij klein, slechts 24x24 cm, dat maakt het nog verrassender, nog meer ingetogen. Heel de compositie van het werkje is gefocust op de activiteit van het kantklossen en het spel van de handen, centraal in het doek. Het werk hangt niet, zoals de Mona Lisa, apart in een soort schrijn, het hangt eerder onopvallend tussen de rest. Op het moment dat ik aan het kijken ben zijn er meerdere passanten die niet speciaal stilstaan bij het doek. Blijkbaar is niet iedereen op de wereld op zijn adem gepakt bij het zien van dit meesterwerkje. Ik begrijp die relatieve onverschilligheid niet zo goed. Het maakt een zekere irritatie in mij los. Voor mij is dit werkje verpletterend aanwezig en straalt het terzelfdertijd een enorme verstillings en rust uit!

In contrast daarmee kan ik wat verder de overweldigende Rubenszaal met de Medici-cyclus aanschouwen: eenentwintig wervelende, allegorische schilderijen van telkens ongeveer 4 op 7m (!) . Ze gaan over het leven van Maria di Medici, de weduwe van de vermoorde Hendrik IV, en zijn ook in opdracht van haar gemaakt. Het geheel blaast je als toeschouwer omver. Rubens is een crack. Niettemin blijft Vermeer langer op mijn netvlies branden.

De kantwerkster van Vermeer, 24x21 cm, 1661

“De kunstenaar moet in zijn werk aanwezig zijn zoals God in de schepping : onzichtbaar en almachtig”, een uitspraak geplukt uit de brieven van Flaubert. Het klinkt sterk als statement, maar ik geloof het niet. De psycholoog in mij is ervan overtuigd dat een kunstwerk, naast onderzoek, willens nillens een vorm van zelfexpressie is en dat je jezelf niet kunt uitschakelen in je werk. Ook al wil je dat wel, wil je je persoonlijke meningen en ervaringen niet laten doorschemeren, zoals Flaubert, je kan als kunstenaar niet anders dan iets onthullen over jezelf, je overtuigingen, je emoties. Zelfs de grootste minimalist of vertegenwoordiger van de zgn. 'fundamentele schilderkunst' (schilderkunst die de essentie van schilderen wil onderzoeken op een zo objectief mogelijke manier), deelt iets mee over zichzelf en zijn visie op kunst!

Het doet mij denken aan een interview die ik twintig jaar geleden had voor een regionaal magazine met de schilder Gilbert Swinberghe. Gemakshalve zal ik hem als een van onze belangrijke geometrisch abstracte schilders omschrijven. Op een bepaald moment in zijn schildersevolutie wil hij, onder invloed van de minimalisten, de schilderkunstige toets die toen al allesbehalve nadrukkelijk aanwezig was in zijn schilderwerk, volledig bannen. Om elk subjectief element uit te schakelen, wou hij meer 'mechanisch' werken met behulp van airbrush, zeefdruktechnieken enz.. Uiterlijk was er nauwelijks verschil met het vroegere werk te zien voor de gemiddelde toeschouwer. Voor Swinberghe zelf echter was dit een revolutionaire verandering waardoor hij, naar eigen zeggen, nachten niet heeft kunnen slapen... Zegt dat niet iets over de mens Swinberghe? Overigens, voor wie Swinberghe een beetje kent : hij was een stevige, grote, joviale en extraverte man, bijna het tegengestelde van de ingetogenheid en meditatieve strengheid die z'n geometrisch abstracte werk uitstraalde. Ook dat is misschien geen toeval. Maar het is onbelangrijk om te kunnen oordelen over Swinberghe als een al dan niet goed kunstenaar.

Ondanks of dank zij mijn achtergrond, ben ik iemand die zich sterk verzet tegen het teveel psychologiseren van kunstwerken. De reductie van het kunstwerk tot een psychologische categorie. . Vaak dreigt er dan psychoblabla met weinig grond, maar vooral, het leidt af van de essentie waarover het hem gaat: de beeldende kwaliteiten van het werk, de visuele impact ervan. Picasso heeft enkel prachtige vrouwenportretten gemaakt van zijn vele vrouwen, maar al die privé-geschiedenissen daarrond zijn bijzaak. Matisse heeft evenzeer prachtige portretten gemaakt. Bij hem laat men de psychologische duiding achterwege. Is het omdat Matisse, een van de belangrijkste fauvisten, gereserveerder was en een minder getormenteerd type dan Picasso? Of was het omdat hij weinig losliet over zijn privé en vooral met vorm en compositie wou bezig zijn? De onderwerpen voor Matisse waren alibis om met schilderkunst bezig te zijn. Voor mij blijven Picasso en Matisse nog steeds de twee grote monumenten uit de eerste helft van de 20ste eeuw, wat schilderkunst betreft. Omdat ze beide fantastische dingen deden met het medium schilderkunst, met verf. Al de rest mag er zijn, de uitleg over het leven van de kunstenaar, zijn eventuele trauma's, zijn ontmoetingen, zijn mensbeeld, zijn maatschappelijk engagementen. Het helpt ongetwijfeld om gemakkelijker in hun werk binnen te stappen maar het blijft secundair, een toemaatje!.

3u30. Hevig onweer vannacht. De aanrollende dondergeluiden en felle lichtflitsen houden mij volledig uit mijn slaap. Ik blijf wakker liggen, sta op en beslis wat verder te werken aan een schilderij van de dag ervoor, een schilderij dat niet zo vlotte en in mijn hoofd en lijf blijft woelen. Als ik 's morgens opsta zie ik dat mijn nachtelijke ingrepen het schilderij er niet beter op hebben gemaakt . Meteen veeg ik met een in terpentijn gedrenkte vod de laatste verflagen weg en zet het doek langs de kant. Of ik er nog op verder werk is open, vermoedelijk wordt het de ondergrond voor een volgend werk.

Donderdag 10 oktober

“ De waarheid is overal. Laten we alles begrijpen en niets afkeuren, dat is de manier om veel te weten te komen, en dat is heel wat, kalm zijn, dat is bijna gelukkig zijn” (Flaubert)

De wekelijkse Franse les wordt deze keer op gang getrokken door 'une question casquée', een quasi onmogelijk te beantwoorden vraag waar je het hoofd op breekt. Welke zijn de 10 boeken of films die je zeker wil meenemen als je voor de rest van je leven op een onbewoond eiland zou belanden?" En waarom precies die? Daar zijn we een tijd zoet mee. Wanneer ik naar het einde toe een poging doe mijn lijstje te presenteren merkt een Braziliaanse collega enigszins verrassend op dat dit het eerste lijstje is waarin een niet-Westerse auteur is vermeld. Ik heb het over het voor mij onvergetelijke boek ' Rayela, een hinkelspel' van de ondertussen overleden, Zuid-Amerikaanse auteur Julio Cortazar. Ik heb het boek meegebracht naar Parijs met de bedoeling het te herlezen, precies omdat het zich grotendeels in Parijs afspeelt. Ergens vind ik het een meerwaarde om boeken te (her)lezen of films te bekijken, die iets met te maken hebben met de stad of het land waar je verblijft. Naast 'Rayuela' en het cadeauboek ' Puur' - over Parijs en de Verlichting - is dat het al vaak geciteerde boek 'Paris Retour' van Bart van Loo. Zowat een week geleden heb ik ook 'Je t'aime Paris' herbekeken, een compilatie van korte filmpjes van vijf à tien minuten, telkens gaande over een romantische ontmoeting in één van de wijken van Parijs. De kortfilmpjes zijn van meestal bekende regisseurs (zoals de gebroeders Coen, Gus van Sant, Christopher Doyle...). Enkele zijn pareltjes, andere gaan de mist in. Hoe dan ook, het herkennen van de Place de la Bastille, de kleine straatjes in de Montmartre, het heerlijke Place des Vosges, de Parijse metrostations, de boulevard Haussmann, de boulevard Voltaire..., het feit van daar ook geweest te zijn of gestapt te hebben, verhoogt mijn graad van ontroerbaarheid, het zorgt voor een deugddoend surplus... Voor de komende week staat nog de verfilming van Victor Hugo's 'Les Misérables' op mijn programma.

Ik zit in een goed élan vandaag. Ik blijf het bijzonder vinden hoe dat werkt. Ik beschouw het een beetje als een toestand van genade. Ik hou van dat ouderwetse woord. Het benadrukt dat de dingen aan ons gebeuren en dat in een tijd waar je eigen werkelijkheid creëren en de autonomie van het subject, waar ik ook voor sta, zo overgeaccentueerd worden. Dat de dingen aan ons gebeuren, dat er zoiets bestaat als genade, is in mijn aanvoelen vooral manifest op het kwetsbare gebied van relaties en kunst: de twee domeinen die er echt toe doen in het leven. De meest ingrijpende ervaringen in mijn leven hebben altijd te maken gehad met ethiek, relaties of esthetiek.

Het brengt mij op een boek "Het morele landschap", dat ik net voor ik naar Parijs vertrok zag liggen in de Fnac . Volgens de Standaard een visionair boek, dat beweert dat de (neuro)wetenschappen ons meer en meer gaan kunnen vertellen wat goed en kwaad is, meer zelfs wat " het goede leven' en goeie relaties horen te zijn. Gelukkig nog niet wat goeie kunst hoort te zijn! Eerlijkheidshalve moet ik toegeven dat ik het boek niet gelezen heb. Maar een interview met de auteur in De Wereld Morgen volstaat om te kunnen zeggen dat ik mij erger aan de premisses van waaruit het boek vertrekt. Een wetenschappelijke moraal lijkt mij iets absurd. Dat is eens te meer reductionisme! Een van de dingen waar ik gemakkelijk bij steiger. Moraal én wetenschap én kunst zijn en blijven fundamenteel verschillend. Ze volgen andere 'wetmatigheden', andere regulatieve principes. Voor mij klinkt dat als een open deur intrappen, maar voor een deel van de huidige intellectuele elite is het dat niet!

Van het veel geciteerde 'waarover men niet spreken kan, daarover moet men zwijgen' van Wittgenstein

onthou ik altijd wat hij er daarna aan toevoegt en wat zelden erbij wordt geciteerd : dat datgene 'waarover men niet spreken kan' eigenlijk het belangrijkste is! Dat precies dat waar het hem om gaat in dit leven, dat dat enkel te suggereren is. Dàt er sowieso een wereld IS, dàt er zoiets als goed en kwaad ervaren wordt, dàt er zoiets als schoonheid is. Daar kun je als wetenschapper, die spreekt in exacte, meetbare termen, maar beter over 'zwijgen', besluit Wittgenstein I. Dat is het terrein van de religie, de kunst, de ethiek, de mystiek (en hij stopte met filosofische boeken schrijven en ging terug werken als onderwijzer, althans tijdelijk).

Verdenk me niet van een naïef conservatisme. Ik ben niet tegen wetenschap of technische vooruitgang. Ik sta nog steeds in een kinderlijke verwondering voor een vliegtuig, dat stalen ros dat de zwaartekracht trotseert. En ik ben de neurochirurg van St Lucas eeuwig dankbaar voor het feit dat ik hier niet in een rolstoel in Parijs moet zitten. Maar ik ben een vurig tegenstander van elke vorm van sciëntisme, te meer wanneer het gaat om zgn 'humane wetenschappen'. Dilthey's klassieke onderscheid tussen 'erklären' en 'verstehen' is nog steeds relevant. Jammer genoeg wil de psychologie vandaag te veel verklaren en te weinig verstaan.

Zoals iemand terecht opmerkte gebruik ik vaak haakjes en tussenzinnen in mijn schrijfsels. Blijkbaar een symptoom van mijn nogal associatieve, snel verspringende geest, waar ik som zelf last van heb. Die haakjes en streepjes helpen, denk ik, om dat te kanaliseren en in toom te houden. Ik betrap me er zelf op dat ik soms neig naar een vorm van 'associatieve boulemie'. Het paard raakt soms in galop en heeft een goeie ruiter nodig. Ik doe m'n best.

La médiocrité de l'amour, versie 3

Nog verder gewerkt aan het eerder beschreven schilderij waar ik niet tevreden over was. Voorlopig is dit het resultaat geworden. Ik heb de hele kasteelcontext weggeschilderd en er een irreëel element aan toegevoegd. Het werk wordt er gelaagder door. Nu pas heb ik het gevoel dat het beeld 'juist' zit. Afwachten of ik dit binnen een week ook nog zo inschat.

Vrijdag 11 oktober

"De dichter is een exhibitionist in een blinde wereld" (Victor Hugo)

Het is vandaag de dag van de geestelijke gezondheid. Je zou kunnen stellen dat psychologie/psychiatrie en kunst vaak met elkaar gemeen hebben dat ze de mens proberen te

begrijpen. In het boek van Bart van Loo lees ik over die andere grote 19de-eeuwse, Franse schrijver Guy De Maupassant. Geen onbekende voor onze generatie, want zowat al mijn leeftijdgenoten hebben net als ik met deze schrijver kennism gemaakt in hun humanioratijd. De Maupassant was een vrijgezel, een atheïst en vitalist, die er een zeer liederlijk leven op nahield. Van Loo formuleert het mooi als volgt : "Net als Simenon behoort Maupassant tot het geslacht van hormonale schrijvers: elke literaire inspanning moet gecompenseerd worden met een samenzijn in de armen van een vrouw."

Zoals heelwat van zijn tijdgenoten (Daudet, Van Gogh, Nietzsche...) moet hij dat bekopen met syfilis. "Ik heb syfilis en ben bijgevolg niet meer bang ze op te lopen", schrijft hij in 1877 bijna triomfantelijk aan een vriend van hem. Een groot deel van de Parijse artistieke scène is besmet, maar bij hem krijgt het steeds meer greep op zijn leven. Het leidt tot depressieve periodes met angst, hevige zenuwpijnen en uiteindelijk tot hallucinaties en waanzin.. Heelwat van z'n laatste boeken gaan precies over die thematiek. Zo bijvoorbeeld de verhalen *Een gek?*, *Horla* en het meer bekende *Sterk als de dood* (1988), volgens Van Loo één van zijn beste en psychologisch meest diepgravende werken. Zijn analytische interesse voor z'n eigen geestesziekte heeft hem zelfs naast Freud in de lessen van de bekende hoogleraar Charcot doen belanden.

Het onderwerp waanzin en literatuur vind ik iets fascinerends. Onlangs verscheen het boek ' de eenzaamheid van de waanzin'. Het is een boek dat ik zeker wil lezen, precies omdat het een literaire geschiedenis van de waanzin brengt. Geen psychiatrische theorieën en schema's, maar beklijvende verhalen, geschreven vanuit het perspectief en de beleving van de hoofdpersonages..

Zijn we ons brein (Dick Swaab) of hebben we een brein?

Als de begrippen ziel, vrijheid, verantwoordelijkheid theoretisch gezien illusies blijken te zijn zoals nogal wat neurowetenschappers beweren, wat maakt dan eigenlijk het verschil? Het zijn illusies die wij gewone stervelingen als een realiteit ervaren iedere dag opnieuw. Als het illusies zijn, laat ons ze dan koesteren. Illusies zijn onze drijfveren en doen het leven swingen.

Zondag 13 oktober

"Je déteste ce qui est 'poétique', car je mets la poésie au dessus tout" (Jean Cocteau)

Het toeval bestaat, maar een kunstwerk maken gebeurt niet 'toevallig'. Zonder enig plan, totaal naakt, zonder enige conditionering. Al wordt graag vanuit romantische overwegingen beweerd van wel. Natuurlijk gebruikt een goed kunstenaar het toeval, laat hij al scheppend het toevallige meespelen in zijn werk, ook de vergissingen en de fouten, maar elk kunstwerk draagt een criterium van noodzakelijkheid in zich (iets wat haaks staat op toeval).

Stelling van een Franse collega: sommige kunstwerken zijn belangrijk voor de kunstgeschiedenis, maar de werken zelf zijn niet zo belangrijk. Godard is vrij belangrijk voor de kunstgeschiedenis en de geschiedenis van de film. Maar een aantal van zijn films zijn te intellectualistisch of zelfs vervelend. Het surrealisme is kunsthistorisch zeer cruciaal, maar veel van de afzonderlijke werken zijn niet zo sterk of belangrijk. Stof voor discussie weeral.

Naar aanleiding van een gesprek met Anna over de regisseur Jean Luc Godard, op You Tube een filmfragment herbekeken uit zijn bekende film 'Le mépris' uit '63. Met name de bekende scène in bed met Brigitte Bardot en Michel Piccoli, waarin Bardot vraagt : '...et mes bras, tu l'aimes? Et mes jambes, tu l'aimes?' Et mes yeux? Et mes cuisses? Et mes épaules? Enz... Waarop Piccolo telkens reageert

met : 'Oui'... Bien sûr...Très...Aussi... En Bardot tenslotte concludeert : 'Donc tu m'aimes totalement?', waarop weer een 'oui' volgt. Mooi toch.

Morgen komt Mia mij een weekje in Parijs vervoegen. Op het einde van de komende week organiseer ik mijn 'open studio', een tentoonstelling in eigen atelier. Ik ben blij dat Mia erbij zal zijn. Ik breng nog snel mijn studio wat in orde, besef dat een alleenwonende man niet altijd zo 'proper' is, naar vrouwelijke normen toch, en maak een lijstje met uitstappen en museumbezoeken die we mogelijks samen kunnen doen. Ik ben in blijde verwachting.

Parijse notities, deel 3

Johan Clarysse

Open studio Cité des Arts Parijs, 18 en 19/10//2013

Maandag 14 oktober

“Het leven begrijpen doe je achterwaarts, leven zelf doe je voorwaarts” (Kierkegaard)

Toen ik op zoek ging naar een betaalbare parkeergelegenheid voor de week dat Mia op bezoek kwam, was het antwoord steevast : in Parijs bestaat dat niet. Via een vergelijkende site heb ik niettemin een bewaakte parking gevonden waarbij je voor zes volle dagen slechts 50 euro moet betalen, mits reservering en betaling vooraf. Dat is weinig als je weet dat de gebruikelijk tarief voor 24u tussen de 30 en 45 euro schommelt. De site heet Neoparking en de parking zelf is Montparnasse Rennes, vlakbij metro Montparnasse. Te onthouden.

Kunst die een expliciete, maatschappelijke boodschap wil brengen, wordt snel cliché. Zeggen via je kunst dat je tegen de oorlog bent en voor de liefde, dat is de filosofie van miss world. Daar hebben we geen kunst voor nodig. Belangrijke omwentelingen in de kunstgeschiedenis, de echte strijd tussen stromingen heeft te maken met esthetiek en weinig met inhoud.

Bezoek gebracht aan de open studio van Wolfgang Schneider. Wolfgang is een Oostenrijkse fotograaf, die hier drie maand verblijft. Hij is geïnteresseerd in de lichaamstaal van mensen die grappen vertellen in hun eigen taal, bijvoorbeeld racistische of seksistische moppen. Hij maakt er foto's en video's van. Wolfgang zelf is een heel aimabele man. Ik heb veel sympathie voor hem en zijn werk.

Om de aandacht levendig te houden doe ik nogal eens een statement met een stelligheid die in conflict komt met mijn neiging tot nuance en perspectivisme. Stelligheid als stijlmiddel dus. Want ik hou er ook van de dingen vanuit verschillende perspectieven te bekijken.

Mijn eerdere bewering over fotografie en schilderkunst moet daarom wat genuanceerd. Er kan wel degelijk een verschil zijn tussen een tentoongestelde foto en een reproductie ervan in een boek, al is het maar, zoals een lezer terecht opmerkte, door het formaat waarop de foto gepresenteerd wordt of door het soort papier waarop de foto is afgedrukt. Maar als schilder hou ik natuurlijk van de zinnelijkheid van verf, van het feit dat een schilderij een voelbare huid heeft, een textuur, van het feit dat het zich doorheen de tijd voltrekt, fysiek gelaagd is, waardoor het materieel rijker aanvoelt dan een foto. Maar voor alle duidelijkheid, ik hou van fotografie en van video als kunstvorm. Trouwens, de grenzen tussen schilderkunst en fotografie lijken in veel gevallen dun geworden en de opkomst van de digitale fotografie heeft dat versterkt. Ik vind het werk van een Dirk Braeckman of van een Jeff Wall, twee fotografen die ik hoog acht, heel picturaal. En heelwat hedendaagse schilders kijken met een fotografische en/of filmische blik of laten er zich door inspireren. Maar ook het 'stille' fotografische werk van een Karin Borghouts bijvoorbeeld, toevallig de residentie die hier na mij komt in de Cité des Arts, vind ik indringend. Het liefst heb ik dat er iets gebeurt met het medium als zodanig. Dat je voelt dat het om dingen gaat die je alleen met foto's kunt. Hetzelfde heb ik als ik met video wordt geconfronteerd in een museum, de Biënnale van Venetië of de Documenta. Te vaak gaat het om video's rond een maatschappelijk issue met een uitgesproken documentair karakter. In tegenstelling tot teksten over schilderkunst lees ik in kritieken zelden iets over de vormaspecten van een video. Ik hou van het videowerk van een David Claerbout, Marie Jo Lafontaine, Hans Opdebeeck, Jasper Rigole, Koen Theys..., om hier bij ons te blijven, of van internationale kunstenaars als Gary Hill, William Kentridge en Bill Viola omdat ze, elk op hun manier, de mogelijkheden van het medium zelf inzetten en bevragen.

In een onlangs op TV gezien interview stelt de Zuidafrikaanse kunstenaar William Kentridge zich een vraag die ook mij intrigeert : hoe kan je verschillende tegengestelde zelden samenbrengen in één subjectiviteit, des te meer in een tijdperk dat gekenmerkt is door aandacht voor grensverschuivingen, onzekerheid en fragmentatie? Een tijdperk waarin de vroegere, meer afgelijnde en statische identiteit (als gelovige, huisvader, socialist...) verloren

gaat of dreigt te gaan?

Dinsdag 15 oktober

“De verten hebben die mooie diepblauwe kleuren die violet en bijna zwart worden op onweersachtige dagen”
(George Sand)

Opstaan om 6 u 's morgens. De reden voor deze vreemde handeling is dat we vandaag richting Berry rijden om het huis van de 19de-eeuwse schrijfster George Sand, waar ik het al eerder over had, te bezoeken. George Sand is wellicht de eerste vrouw die net als mannen van schrijven haar broodwinning maakte. Haar schrijversnaam (schuilnaam voor Aurore Dupin) was een strategie om haar boeken gepubliceerd te krijgen in de vrouwonvriendelijke wereld van die tijd.

Portret van George Sand door Delacroix

Een goeie drie uur rijden wordt het naar het hart van Frankrijk, richting Bourges. Het weer is grijs en druilerig. Maar als we rond 10u in het bewuste dorp Nohant aankomen, breekt een licht zonnetje door. We drinken een koffie in een klein aangrenzend cafeetje op het domein. Het landhuis van George Sand, waar ze het grootste deel van haar leven heeft gewoond, waaronder 9 jaar met Chopin, is immens groot. Met een enorme tuin erbij, bestaande uit een moestuin, boomgaarden en bloemperken. In de zomer kan het hier vrij druk zijn, horen we. Iedere ietwat gecultiveerde Fransman heeft dit huis bezocht. Op deze herfstige oktoberdag lopen we vrijwel alleen rond. We zijn in totaal met vier voor een rondleiding van ongeveer één uur onder begeleiding van een gepassioneerde en erudiete gids. Door de kleine groep is er veel ruimte voor vragen en associaties. We zien het salon met de tafel waar Sand als gastvrouw haar vrienden-schrijvers en kunstenaars ontving, met de naamkaartjes erbij: Balzac, Dumas fils, Flaubert, Toergenjev, Liszt, Delacroix... We zien haar schrijfkamer, de kamer waar Chopin de meeste van zijn beroemde composities geschreven heeft, de enorme keuken met een grote, lange eikenhouten tafel, kamers voor het dienstpersoneel (12 in totaal!), het theaterzaaltje en het marionettentheater van haar zoon... Bijna alles is nog in zijn oorspronkelijke staat bewaard gebleven omdat haar laatste kleinkind het landhuis aan de staat schonk. Na de rondleiding verwijlen we nog wat in de prachtige tuin en bezoeken haar graf en dat van haar familie onder een taxusboom. We slenteren nog wat rond in het dorpje, waar zowat alles op een of

andere manier naar Sand verwijst, onder meer een straat, gezegend met – je raadt het al - de naam Delacroix.

Landhuis George Sand in Nohant

Een bijzonder Romaans kerkje met uniek bewaarde fresco's (Unesco cultureel erfgoed) is onze volgende etappe. We zetten onze tocht verder naar een aantal dorpjes, die auteur Van Loo in zijn boek vermeldt, en die als decor dienden in de romans van Sand, onder andere voor haar roman Mauprat (1837) die Mia momenteel aan het lezen is. We volgen daarbij een heel eind de Indre, een kronkelige rivier die zich als een slang door het landschap slingert. Heel de Berry is bezaaid met kastelen, vestingstorens, ruïnes en romaanse kerkjes. Een topper is het dorpje Montlevicq : één en al rust en schoonheid, met een oud, sprookjesachtig kasteel, een romaanse kerk en een prachtig, weids vergezicht op de glooiende omgeving...Het dorp lijkt godverlaten. Het contrast met Parijs zelf kan moeilijk groter zijn. Hier komen we later zeker terug, op een mooie septemberdag, als het niet regent.

Woensdag 16 oktober

L'art est une blessure qui devient lumière (Braque)

Vandaag staat de retrospectieve Braque in het Grand Palais op het programma. Het Grand Palais en het Petit Palais (dat allesbehalve klein is en waar nu de kunstverzameling van de stad Parijs is ondergebracht) bevinden zich tussen de Seine en de Champs-Élysées. Beide zijn gebouwd naar aanleiding van de Wereldtentoonstelling van 1900. Het enorme Grand Palais is half paleis, half serre, met een prachtige dakconstructie van smeedijzer, staal en glas. Het natuurlijke licht maakt het paleis tot een ideale tentoonstellingsruimte.

De discussie of nu Braque of zijn vriend Picasso de eerste kubist was is nog altijd hangende en in mijn ogen niet zo relevant. Feit is dat ook Braque een heel veelzijdig kunstenaar was en een indrukwekkend oeuvre heeft nagelaten. Het meest revolutionair blijven zijn puur kubistische werken en zijn collages. Daar zijn Mia en ik het over eens. Later werd z'n werk kleurrijker en 'decoratiever' van inslag en daardoor ook meer toegankelijk voor een groter publiek. Merkwaardig is dat hij op het einde van zijn leven bijna realistische landschappen gaat schilderen, met soms referenties naar Van Gogh.

Het is een retrospectieve die bij mij meer nazindert dan de retrospectieve tentoonstelling die ik een paar weken daarvoor zag in Beaubourg van Roy Lichtenstein (1923-1997). Lichtenstein is één van de groten, het is een boeiende en kunsthistorisch belangrijke figuur, maar zijn werk blaast me niet van mijn sokkel. Sommige werken van Braque doen dat wel.

's Avonds terug naar het Louvre, deze keer met Mia. We bekijken vooral de zalen van de 19de eeuw. Mia kijkt in zekere zin met een meer onbevangen oog naar kunst, minder gestuurd door kunsthistorische en picturale overwegingen. Precies daarom zie ik haar graag als mijn eerste criticus. Alhoewel ik me blijf afvragen of er zoiets bestaat als de 'onbevangen blik'. Ik probeer iets van mijn enthousiasme en kennis over te brengen bij een aantal werken van vooral Géricault, Delacroix, Jean Louis David en Ingres. Ik geniet ervan dat te kunnen delen met haar, des te meer als ik voel dat het binnenkomt. Het voelt als een stukje van mijn ziel kunnen delen.

Ik neem me voor meer te kijken naar schilderijen zoals ik kijk naar hetgeen zich aandient, of niet aandient, wanneer ik voor mijn raam 's morgens aan het ontbijten ben. Het meer intentionele kijken wil ik bewuster combineren en afwisselen met een kijken zonder agenda, een kijken vanuit een 'verstrooide' ontvankelijkheid, een kijken dat niet wil weten, onderscheiden, contextualiseren, een kijken dat zich alleen overgeeft aan wat te zien is. Het heeft met toeval te maken - de wereld die je zomaar toe-valt- én met aandacht. Geen of/of maar en/en. Het zijn complementaire manieren van kijken en in de wereld staan, die mekaar verrijken en versterken.

Donderdag 17 oktober

Ik werp een blik op le monde-weekend die ik een goeie week terug heb gekocht in één van de vele kiosken die de stad rijk is. “Réchauffement climatique: le scénario noir des experts” is de hoofdtitel op het eerste blad, gevolgd door een hele reeks onheilspellende cijfers. Waarbij ik nog altijd niet begrijp waarom er niet meer politici zijn die daar geen absolute prioriteit van maken in hun beleid. Een zwak punt van onze democratie. Politici denken vooral aan de volgende verkiezingen. De dreiging zit nog niet voldoende dicht op de huid van de doorsnee burger die de politici kiest.

“Islamofobie, du fantasme à la réalité” is de titel van het tweede hoofdartikel. Net zoals bij ons is het racisme in Frankrijk enorm toegenomen en tiert het extreem nationalisme van wolvin in schapevacht, Mariine Le Pen, welig. Net als bij ons heeft de op zich positieve houding van openheid en tolerantie ter linkerkant op een bepaald moment elk kritisch discours aangaande de migrantenproblematiek tot taboe gemaakt en zitten ze nu met de onfrisgevolgen.

Werk van Daniel Buren, binnenplaats Palais Royal

Deze middag trekken we naar de heerlijke Jardin van het Palais Royal, vlakbij het Louvre. Een aantal Parijzenaars prefereren deze tuin boven pakweg de Jardin de Luxembourg omwille van zijn intiemer en kleinschaliger karakter

en het omringd zijn door colonnades, waarin sjieke boutiques en galleries gevestigd zijn. Het Palais Royal zelf dateert van de 17de eeuw, werd gebouwd in opdracht van de toen machtige kardinaal Richelieu.

Op een binnenplaats van het Palais Royal (de vroegere Cour d'Honneur) bevindt zich sinds 1986 een mooi kunstwerk van Daniel Buren, een kunstwerk bestaande uit 260 met verfstroken beschilderde zuilstompen, die het ritme van de colonnades volgen. Dit is Buren op zijn sterkst. Als hij inspeelt op de plaatselijke architectuur en ingrijpt in de publieke ruimte. Sober en minimalistisch. Er gebeurt iets als je langs of door dat werk wandelt. Wat ik niet of veel minder heb bij zijn meer tweedimensionale werk.

We eten iets op het terras van een restaurant onder de colonnades met zicht op het park. Dat zorgt voor een koninklijk gevoel. In de tuin stoten we op enkele panelen met foto's over het leven van Jean Cocteau, de legendarische Franse schrijver en kunstenaar, die in één van de appartementen boven de gaanderijen woonde en bevriend was met buur Colette, blijkbaar ook zo'n bijzondere dame in het Franse, culturele wereldje van haar tijd. Verschillende mensen die onze fascinatie voor George Sand kenden en wisten dat we haar landhuis in Nohant hadden bezocht, suggereerden ons ons ook onder te dompelen in het fenomeen Colette.

's Namiddags trekken we terug richting Grand Palais voor een overzichtstentoonstelling van de hier minder bekende Félix Vallotton (1865-1925). Hij is een kunstenaar die kunsthistorisch gemakshalve met de Nabis wordt geassocieerd samen met de jonge Bonnard, Vuillard, en anderen en die in het verlengde van Gauguin de autonomie van de kleur letterlijk in de verf wilden zetten. Uit de tentoonstelling blijkt verder dat Vallotton een complexe verhouding met vrouwen had (gevoed door het heersende vrouwbeeld rond de eeuwwisseling). Niet alle getoonde werk was even overtuigend. Mijn voorkeur ging vooral naar zijn uitgepuurde, grafische werk dat in een aantal opzichten aan Masereel doet denken.

We zijn zo gericht op zelf onze realiteit creëren en zelfredzaamheid dat het lijkt of twijfelen en even de richting kwijt zijn niet meer toegestaan is. De illusie dat je zelf volledig verantwoordelijk bent voor je leven en dat alles binnen handbereik ligt als je maar genoeg je best doet, maakt dat het leven als een permanente opdracht wordt ervaren, waar van alles moet gebeuren en dus gestuurd worden. Wat dan weer zorgt voor een dagelijkse injectie chronische stress. Wellicht is het verkieslijker het leven niet te zien als een berg waar je over moet, maar eerder als een bad dat vanzelf wel volloopt, of als een rivier waarop je je kunt laten drijven, zonder alles krampachtig te willen dirigeren. Al moet ik er eerlijk aan toevoegen dat ik er zelf niet in slaag deze rustgevendende gedachte (voldoende) in de praktijk te brengen. En vanuit kunstenaarsstandpunt gezien is dat misschien ook goed. Het willen betekenisvol zijn, ambitie, drive, een kunstenaar kan niet zonder. En dat betekent ook: vechten (in de eerste plaats met je doek en met jezelf), ruimte veroveren, grenzen verschuiven. Het moet zalig zijn om dat te kunnen loslaten denk ik weleens. De oplossing voor dit schijnbare dilemma ligt erin dat je je werk wel degelijk ernstig neemt, ambitieus bent wat de kwaliteit betreft van je werk, maar dat je jezelf als persoon niet al te serieus neemt. Dat zorgt voor vrijheid. Niet in de valkuil vallen van het jezelf voortdurend vergelijken met anderen. Want dat is de reden waarom frustratie zich -vaak torenhoog- gaat opbouwen.

Mij lijkt het dat mensen die 'chronisch gelukkig' zijn, altijd tevreden, evenwichtige mensen die geen enkel ongenoegen met zichzelf of hun omgeving kennen (of dat ongenoegen niet toelaten?) niet de behoefte hebben om kunst te maken. Of het is alvast geen existentiële of absolute behoefte. Een gezond basaal ongenoegen met de dagelijkse realiteit of met mezelf is één van de motieven die mij tot schilderen drijft. Het is een voedingsbodem voor de steeds smeulende, soms brandende onrust in mij en die mij naar verf, potlood en penseel doet grijpen.

Het is rond 16u. We wandelen in het het parc Monceau, op een boogscheut van de Arc de Triomphe. Het park is er één met een heel eigen karakter. Het contrasteert sterk met de andere, meer formele, Franse tuinen. Bovendien is het omzoomd door boulevards en straten met voor mij welluidende namen als: avenue Van Dijk, avenue Rembrandt, avenue Vélasquez. Er heerst een aangename drukte. Wat opvalt zijn de vele nannies van Aziatische of Afrikaanse afkomst met kinderen om zich heen...Al wandelend worden we er verrast door een meertje omgeven door Griekse zuilen, een renaissancebrug, grotten, bustes van componisten en schrijvers als Alfred de Musset, Guy De Maupassant en Frédéric Chopin. Het is in dit aangename park dat Emile Zola en De Maupassant destijds kwamen uitrusten en wandelen na een dag hard werken.

Vrijdag 18 oktober

Nog vlug wat wijn en hapjes gekocht voor de opening vanavond van mijn 'open studio', een kleine expo in het atelier van de Cité des Arts. De open studio's zijn bedoeld om je werk of het project waar je mee bezig bent te presenteren aan de mederesidenten en aan het ruimere geïnteresseerde publiek. Het voelt wat onwennig om vrij recente schilderijen (werk uit de genoemde reeks : 'looking at (for) the invisible') te delen met zoveel mensen en andere kunstenaars.

Open studio-zicht : werken uit de reeks 'looking at (for) the invisible'

Terzelfdertijd doet die interesse deugd en de gesprekken die het ontlokt zijn boeiend. Er is een duidelijke respons. De korte, begeleidende tekst bij de uitnodiging werkte dat vermoedelijk in de hand : “...the title refers to art as an effort – in the spirit of the Greek hero Sysiphus- to suggest the invisible and the untangible. On the other hand it refers to the figures on the painting that are looking to something unreal, to something beyond the gaze...” En verder: “I try to combine in my work the contemporary and the classical. I'm pleading the continuity of art(history), in wich there is place for the approved as well as the unapproved”...

Tijdens de open studio krijg ik vragen over hoe de werken zijn opgebouwd en gemaakt, maar ook vragen als: 'waar zit nou die Delacroix in je werk?' Wat bedoel je met 'een zien voorbij de blik'? Of 'wanneer noem je iets 'hedendaags'? Het adjectief hedendaags in combinatie met kunst is niet zozeer beschrijvend maar normatief, het houdt een waardeoordeel in. Het staat voor actueel, van deze tijd, het staat tegenover oubollig of klassiek. Maar, om het bij een bekend Belgisch voorbeeld te laten, waarom vind ik de schilder Michaël Borremans, die zelf beweert sterk terug te gaan naar klassiekers als Vélasquez en Manet, toch hedendaagse kunst (in de normatieve zin)? Meer zelfs, hoe kan schilderkunst, in zekere zin een anachronisme in dit hoogtechnologische tijdperk, toch nog hedendaags zijn? Betekent het gewoon dat het probeert iets te vatten wat kenmerkend is voor zijn tijd? Of is er meer? We komen er niet echt uit. De uiteindelijke conclusie is dat ik zo'n vragen enkel al schilderend kan beantwoorden.

Bijzonder verheugend was het om ook een aantal Vlaamse vrienden te kunnen ontvangen tijdens de open studio dagen. Een bijzondere ontmoeting ook was onze ontmoeting met de kunstenaar André Goezu. André Goezu was de eerste Belgische kunstenaar die in de Cité des Arts verbleef in het jaar 1968. Na zijn eenjarige residentie heeft hij Antwerpen voor Parijs verwisseld. Nu woont hij er ondertussen meer dan 40 jaar. Hij is er nog steeds actief als schilder/graficus en heeft een prachtig en ruim atelier temidden van de Marais (we hebben het zelf kunnen bezoeken). Hij is een van de stichtende leden van VIP, wat staat voor 'Vlamingen in Parijs' en nodigt ons uit op een geleid bezoek naar het 'Hôtel des Invalides. Een aangename verrassing.

Ontwikkelingspsychologisch geldt : hoe ouder mensen worden, hoe meer ze zichzelf gaan begrenzen. Het wilde dromen verdwijnt, de mogelijkheden verminderen, het leven legt zich in een bepaalde plooi. Dat zorgt voor een zekere rust, maar rust kan ook dodend zijn. Ambities en verlangens verdampen, naïeviteit als kracht raakt ondergesneeuwd. Met raakt verslaafd aan wat Cortazar noemt 'de Grote Gewoonte'. Mijn residentie hier beschouw ik als een bescheiden maar werkzaam tegengif.

Ook in Parijs laat het me niet echt los. Dat klein gevoel van verraad als ik niet bezig ben, niet creëer, niets nuttig doe of zorg voor. Natuurlijk zit ik ook graag op een terras in de zon, maar liefst niet te lang.

Zaterdag 19 oktober

Als je je werk tentoonstelt stel je je kwetsbaar op ten aanzien van vrienden, kunstkenner, recensenten. Je staat tegenover een publiek dat ook z'n ideeën heeft over hoe het zou moeten, dat kritisch is, soms niet kan binnentreden in het werk of het niet begrijpt. De passie om door te gaan moet altijd groter zijn dan je kwetsbaarheid om aangevallen te worden of, erger nog, genegeerd te worden.

In de voormiddag nemen we de metro naar het heerlijke Musée Jacquemart-André, dat we kenden van een vroegere Parijsuitstap. Het is gehuisvest in een groot, sfeervol 18de-eeuws herenhuis met een monumentale trap, weelderige kamers, een orangerie en een tapisserie. Het herbergt de rijke verzameling van Edouard André en zijn vrouw Nélie Jacquemart, een rijk koppel dat van hun kunstcollectie een levenswerk maakte. Naast antieke stukken omvat het werken van Italiaanse renaissanceschilders, van Rembrandt, Van Dijk, Fragonard, Tiepolo e.a. Uitzonderlijk is dat er zelfs een interessante audiogids in het Nederlands beschikbaar is, die vrij goed het koppel en de toenmalige tijdsgeest oproept.

Een kiekje in de hall van het Museum/herenhuis Jacquemart-André

Er worden ook tijdelijke tentoonstellingen georganiseerd. Momenteel is dat de expo: 'Désirs et volupté à l'époque victorienne': een tentoonstelling van Engelse schilders uit de tweede helft van de 19de eeuw, waarvan ik enkel de naam Edward Burne-Jones herken. Schilders, die- zoals dat dan heet- 'de schoonheid van de vrouw viëren' in hun schilderkunst. Geïdealiseerde, meestal half ontklede vrouwen, in een symbolische of poëtische context en somptueuze decoratieve schilderijen passeren de revue. Er zitten weinig werken tussen die me echt raken. Interessant om te zien is wel dat er sindsdien één en ander is veranderd in onze kijk op de vrouw en de representatie ervan in de kunst. Geef mij dan maar liever de zaal met Franse 19de-eeuwse schilderkunst uit het Louvre of het hedendaagse werk van een Dumas bijvoorbeeld, wanneer het over vrouwen en kunst gaat.

Kunst heeft iets met eindigheid en gemis te maken. De intensiteit van onze eindigheid tenvolle beseffen is een luxe gegeven. De clochards onder de gaanderijen van de Cité hebben wel andere zorgen. En de Aziatische boer, vergroeid met de natuur, kent dat gevoel evenmin. Anderen hebben dan weer een enorme dadendrang om dat gemis te overtroeven. Sinds mijn kindertijd is dat gevoel van gemis een bondgenoot geworden. Ongetwijfeld heeft het ook te maken met het geen genoeg nemen met de oppervlaktestructuur van wat ik rondom mij ontwaar, met een drang naar iets 'transcendents', maar terzelfdertijd is er die ervaring van beperktheid. Een kwartet van Schubert, een gedicht van Kopland, een zeelandschap van Thierry De Cordier doet mij boven die beperktheid uitstijgen, werkt 'troostend'.

Mijn definitie van optimisme is: iemand die in de liefde gelooft, ondanks of dank zij al dat gemis. Klinkt dit melig? Dan is dat maar zo, het is alvast niet zo bedoeld. En zegt het niet evenveel over diegene die dat zo vindt, als over degene die erin gelooft?

Zondag 21 oktober

De goudkleurige, glinsterende koepel van de Eglise du Dôme is een van die Parijse bouwwerken die vanop afstand het stadsbeeld domineren. Vandaag brengen Mia en ik samen met de vereniging Vlamingen in Parijs (VIP) een geleid bezoek aan het Hôtel des Invalides en de bijhorende Eglise du Dôme. Het Hôtel des Invalides is het allereerste tehuis voor de verzorging en huisvesting van gewonde soldaten en oorlogsinvaliden en werd opgericht

door Lodewijk XIV. Het gaat om een enorm complex met meerdere binnenplaatsen die via gangen (in totaal 17 km!) met elkaar zijn verbonden. De zesduizend door de oorlog ergst getroffen soldaten, die daar toen met staatssteun verbleven, konden door hun opname aan de armoede ontsnappen en hun gezin verder onderhouden. Onze gids vertelt ons met de nodige kwinkslagen talrijke weetjes, waaruit blijkt dat zij die daar verbleven onderworpen waren aan strenge regels. Zij die daar maar enigszins toe in staat waren waren verplicht deel te nemen aan exercitioefeningen, wachtdiensten en kerkdiensten! Ze mochten ook enkel voor familiale redenen het Hôtel des Invalides verlaten.

Momenteel zijn er verschillende musea in ondergebracht die met de geschiedenis van oorlog en leger te maken hebben. De grote binnenplaats wordt ook vandaag nog gebruikt voor bepaalde militaire plechtigheden, bijvoorbeeld recent nog naar aanleiding van de dood van een aantal Franse militairen in Mali.

(Pittig detail : in enkele schilderijen die daar te zien zijn van Lodewijk XI, zie je hem nadrukkelijk met één van zijn ontblote benen naar voren gestrekt. Het doet komisch aan. Kennelijk was deze machtige, kleine man heel trots op zijn benen. Of zit daar meer achter?)

De architecturaal complexe Eglise du Dôme, die er later aan werd toegevoegd, is meer dan een bezoek waard. De kerk heeft een indrukwekkende, hoge koepel met schilderijen van Charles de la Fosse en glasramen die de schilderijen het nodige licht geven. In 1840 werd vlak onder de koepel de centrale crypte met de monumentale graftombe voor Napoleon I gebouwd. Zijn beenderen werden teruggehaald naar Parijs vanuit St. Helena, het eiland waarnaar hij verbannen was na zijn nederlaag in Waterloo.

We zouden dit monument wellicht niet gezien hebben zonder bemiddeling van de VIP; in veel opzichten was het een ontdekking. Daarna met enkele mensen van de vereniging iets gaan drinken. Het lukte nog, gewoon terug Nederlands praten.

Maandag 21 oktober

“Een schilderij van mij beschouw ik niet als een lichtreclame op Times Square. Ik hou niet van die brutaliteit.”
(Robert Devriendt)

Waarom zou je je niet laten inspireren door wat je ziet om iets op te roepen van wat je niet ziet?

'Sterke kunst zorgt er steeds voor dat ik het geluid van mijn eigen bron hoor, zie en voel, een geluid dat niet samenvalt met het gedruis om me heen'. Jonathan, een IJslandse kunstenaar, vertelt het op een wat aarzelende, ingehouden manier. Het klinkt ietwat cliché, maar ik herken het.

Ik moet voor mezelf beslissen of ik mijn laatste week Parijs vooral in m'n atelier werk of dat ik ervoor opteer Parijs en zijn musea verder te verkennen. Ik ga voor het laatste. Dus verder flaneren door Parijs en cultureel erfgoed gaan zien. Eerst nog wat dagboeknotities van de voorbije week op punt zetten.

Nog een te onthouden café is alvast het mooie en gezellige café Némours, vlakbij het Palais Royal en de Comédie Française. Je kunt er heerlijke slaatjes eten. Mijn voorkeur gaat naar de Salade Comédienne. Naast de voorspelbare sla en tomaat tref je er veel couscous in (als bodem), fijne boontjes, zwarte olijven, ansjovis, tonijn, ajuin, stukjes groene paprika, oranje rozijnen en gedroogde pruimen. Heerlijk van smaak én visueel mooi. Driemaal heb ik met genoeg deze schotel besteld toen ik in de buurt was en nog iets wou eten.. Moet ik ook zelf eens proberen thuis.

Woensdag 23 oktober

Bernard Dewulf : “Stelt het schilderen iets voor? Het schilderen stelt de voorstelling voor. De voorstelling is het schilderen. In het geschilderde stelt het schilderen zich voor. Niet het geschilderde maakt het verschil, wel het schilderen.”

De jammer genoeg veel te vroeg overleden “Patricia de Martelaere heeft beklijvende romans en essays geschreven met een nadrukkelijk filosofische ondertoon. Geen droge, academische filosofie, maar essays in dialoog met vooral de moderne filosofie over uiteenlopende thema's als schrijverschap, zingeving, zelfdoding, de cloaca van Delvoye, taoïsme enz.. Teksten in een mooie, elegante taal, geankerd in het leven en in de werkelijkheid, teksten die je als lezer moet veroveren. Zij schrijft iets over filosofie, dat we bij uitbreiding, ook op kunst kunnen toepassen. Ik citeer: *“Filosofie is belangrijk, men zal mij niet het tegendeel horen beweren. Maar filosofie is, zoals alles, alleen maar relatief belangrijk in bepaalde omstandigheden, voor bepaalde mensen. Filosofie is niet voor alle mensen. Filosofie is voor mensen die het niet kunnen laten, al maakt het hen niet beter of wijzer, en ook niet gelukkiger. Filosofie is voor mensen die voor filosofie zijn”*. Relativerend in ieder geval. Als we het woordje filosofie vervangen door schilderkunst of hedendaagse kunst, dan zal die fel relaterende ondertoon heelwat kunstminnaars en culturo's doen steigeren, vermoed ik. Mijn eerste reactie was ook : is dit geen relativisme over de top? Schilderkunst is dan gewoon voor mensen die voor schilderkunst zijn. Punt. Maar het klopt natuurlijk. Jezelf als kunstenaar en je werk heel ernstig nemen en het -in eenzelfde beweging -sterk kunnen relateren, dat is de clou. Een moeilijke evenwichtsoefening, die veel alertheid en het vermogen tot desidentificatie veronderstelt. Hoe dan ook, ik ben er mee bezig!

Ik heb al een paar keer teruggedacht aan mijn vroegere leraar kunstgeschiedenis aan de Academie te Leuven. Hij was ervan overtuigd dat je praktisch de hele geschiedenis van de schilderkunst kon benaderen vanuit de tegenstelling: in eerste instantie het werk opbouwen vanuit de lijn en de tekening versus het opbouwen vanuit de kleur. Twee van de grootste kunstenaars uit de 19de eeuw waren daar exemplarisch voor: Ingres stond voor een opbouw van het schilderij vanuit de tekening, Delacroix was zijn tegenpool en stond voor een opbouw vanuit de kleur. Mijn leraar vond dit ook terug in de tegenstelling tussen het impressionisme en het expressionisme en andere kunststromingen...

Op analoge wijze onderscheidt Marlene Dumas, in een recent interview, haar werk van dat van Tuymans. Dit naar aanleiding van hun gezamenlijke tentoonstelling, die momenteel in Zeno X in Antwerpen loopt. Zij werkt eerder vanuit de lijn, Tuymans vanuit de kleur.

Donderdag 24 oktober

Kunstbeurzen worden altijd maar belangrijker in het hele marktgebeuren. Als kunstenaar sta ik daar vrij ambivalent tegenover. Ik ervaar ze als een noodzakelijk kwaad. Kunstbeurzen zijn zeker niet de ideale plaatsen om kunst te beschouwen en te ervaren. Het blijven supermarkten, de ene met meer stijl dan de andere. Terzelfdertijd bieden ze je op korte tijd een overzicht van wat er leeft in de actuele kunstwereld en zijn het ontmoetingsplaatsen voor kunstliefhebbers, verzamelaars, galleries. De Fiac is een kunstbeurs die zich de laatste jaren steeds meer wil profileren als een kwalitatieve topbeurs. En dat is ze ook geworden voortgaande op de grote namen en de hoge prijzen die er te rapen vallen. Ook de basislokatie – het Grand Palais met zijn prachtige koepel in glas – heeft een bijzondere status en dimensie aan deze beurs. Zelden heb ik een beurs meegemaakt met zo'n ruimte gevoel en zoveel natuurlijk licht.

Glazen koepel Grand Palais

Twee Vlaamse galleries, Zeno X en Annie Gentils uit Antwerpen, en verder vooral enkele Brusselse galleries vertegenwoordigen deze editie ons land. Veel boeiend werk gezien, zij het vaak van de vertrouwde namen, namen die steeds terugkeren bij dat soort manifestaties. Met ook heelwat Belgisch werk, onder meer van toppers als Koenraad Dedobbeleer, Jan Fabre, Hans Opdebeeck, Annemie van de Kerckhove, Luc Tuymans en Michel François. In de krant las ik dat reeds op de vooropening werken verkocht zijn aan voor mij duizelingwekkende bedragen. Zo bijvoorbeeld een werk uit 1987 van Jean-Michel Basquiat voor vijf miljoen dollar, een werk van Anish Kapoor voor anderhalf miljoen euro, een skulptuur van de Chinese Yue Minjun voor 900 000 dollar enz. De Fiac is zeer selectief en duur en mikt op de grote verzamelaars met geld. Twee meer bescheiden en kleinere beurzen in de schaduw van de Fiac zijn 'Le Foire Champs Elysées' en de 'Slick', die sinds kort ook in Brussel is neergestreken. Ik heb enkel de Foire Champs Elysées kunnen bezoeken, een beurs die zegt moderne en hedendaagse kunst te willen brengen, maar ontgoochelt. Weinig echt hedendaags werk, wel bijvoorbeeld enkele mooie tekeningen van onze Belgische Eugène Leroy, gepresenteerd door de Kortrijkse galerie Michel Rooryck.

Op de Fiac bevindt zich een stand met internationale kunsttijdschriften. Tot mijn aangename verrassing ontdek ik een foto van een werk van mij in het zomernummer van Artpress 2. Het gaat om een werk uit de reeks Suspicious portraits in een artikel over een expo in het Guislainmuseum.

Het was één van de dingen die ik nog wou doen: gaan eten in restaurant Chartier in de rue Feaubourg Monmartre. Het restaurant, bekend bij zowel Parijzenaars als toeristen, profileert zich door tegen redelijke prijzen goeie schotels aan te bieden en dat in een heel bijzonder decor. De enorme eetzaal is een historisch geklasseerd monument en roept de ambiance van begin 20ste eeuw terug op. Een eetfabriek met stijl. Je kunt er niet vooraf reserveren, zodat er soms lange wachtrijen staan als je op het gebruikelijke middag- of avonduur komt. Ik heb m'n middaguur verlegd, arriveer om 16u en krijg onmiddellijk, in een gezelschap van een paar jonge Parijzenaars, een tafeltje aangeboden. Moet je eens meemaken, voor de sfeer vooral!

Van de Fiac en de hedendaagse kunst terug naar de oude kunst. Ik wil een paar werken die ik eerder in het Louvre zag terug gaan bekijken, vooral de zaal met de uitgebreide collectie Italiaanse Renaissance werken (die ten tijde van keizer Napoleon I in zijn onderhandelingen met de Italiaanse vorsten werden ingezet om bijvoorbeeld schulden af te betalen, vandaar die rijke verzameling in het Louvre!). Zoals voorspelbaar staan mensen aan te schuiven om een glimp van de Mona Lisa te zien, maar naar het al even mooie 'Johannes De Doper' wat verder, van diezelfde Da Vinci, met wijzende vinger en een al even mysterieuze glimlach als de Mona Lisa, staat niemand

te kijken. Ik besef eens te meer dat ook kunstgeschiedenis een constructie is.

Johannes De dooper, Leonardo Da vinci

Wanneer ik al de kunstwerken die ik de laatste weken zag, gaande van de renaissanceschilder Piero della Francesca in het Louvre tot de retrospectieve George Braque in het Grand Palais, tracht te overschouwen, dan bewegen ze zich allemaal tussen een aantal steeds terugkerende spanningsvelden. Voor mij zijn dat o.a.: het spanningsveld lijn versus kleur, figuratie versus abstractie, subjectieve expressie versus objectief onderzoek, gedetailleerd versus suggestief, vorm versus inhoud, harmonie versus dissonantie, tonalistisch versus coloristisch, licht versus donker, rede versus gevoel...Als ik ze zo opsom klinken ze nogal abstract, maar voor mij als schilder zijn ze heel concreet en voelbaar. Het gaat om continua, waarop zowel stromingen als individuele kunstenaars te positioneren vallen, voor zover zoiets wenselijk is natuurlijk. Ook mijn eigen werk bekijk ik af en toe door die bril(len). Mij helpen ze in ieder geval om onderscheidingen te maken, om taal te geven aan wat er gebeurt in een kunstwerk, om nuances te benoemen, om scherper te kijken. Het werk zelf kun je er nooit mee definiëren. In het beste geval blijft het bij rondcirkelen om de kern heen, cirkelen om de 'prooi' heen, die steeds ontsnapt.

Kunst die raakt werkt helend. Dat is goed. Maar ik weet van therapeuten die om die reden een boek of film voorschrijven voor een welbepaald 'probleem'. Het populaire tijdschrift Psychologie wijdde er een tijdje terug een artikel aan. Het is een trend die mij niet evident lijkt. We krijgen tegenwoordig voor zowat alles coaches en consultants. Laat toekomstige boekendokters en dergelijke dus maar achterwege...Een verregaande instrumentalisering van kunst en literatuur, zij het om commerciële, politieke of therapeutische doeleinden, heb ik altijd twijfelachtig gevonden!

Vrijdag 26 oktober

Mijn vertrouwde buurman clochard is de laatste weken heel vriendelijk en in goeie doen. Hij heeft zich met een paar houten bakken een klein podiumpje gemaakt. Daar installeert hij zich bij mooi weer, terwijl hij met overtuiging uit een boek voorleest voor de toevallige passanten. Gisteren had hij zich getooid met een fel oranje hemd en een witte strik. Hij is op z'n minst een dakloze met stijl te noemen. Zijn mooie grote labrador is zijn trouwe metgezel. Hij speelt ermee, hij slaapt ermee, hij stapt ermee, hij praat ermee. Het is zijn beste vriend. Precies dat gegeven zorgt voor opvangproblemen wanneer het straks kouder zal worden en de winter er aankomt. Honden zijn in de Parijse opvangcentra over het algemeen niet toegelaten. Gevolg : velen blijven voor de straat kiezen. Ze willen hun hond bij zich. Een vriend, die laat je toch niet in de steek!

Bijna de hele dag zwerf ik rond in musée d'Orsay. Meer dan de vorige keer neem ik de prachtige architectuur van dit oude stationsgebouw in mij op. Gelukkig kreeg Van Doesburg ongelijk toen hij er voor pleitte dit stationsgebouw met de grond gelijk te maken in ruil voor modernistische architectuur. Van de permanente collectie focus ik deze keer vooral op de impressionisten, Cézanne, Van Gogh en Bonnard. Ik bekijk ze graag opnieuw, met nieuwe ogen. Monet en vooral Manet - voor mij één van de allergrootsten, omdat hij zich beweegt in die interessante breuklijn tussen traditie en moderniteit – zijn met heel sterke werken vertegenwoordigd.

Parallel loopt in het museum d'Orsay een tijdelijke, thematische expo over 'het mannelijk naakt in de kunst van 1800 tot heden'. Wat een voorrecht, ervaar ik nog maar eens, om met mijn artiestenkaart zomaar via een aparte ingang binnen te geraken, dus niet te moeten aanschuiven in de ellenlange rij bezoekers, iets waar ik een hekel aan heb. Ik voel me even een beetje VIP. En ik snap waarom VIP's graag hun voorrechten behouden. Vrij snel ervaar je ze als een vanzelfsprekendheid.

Het is een veelzijdige tentoonstelling met veel krachtige werken, ik neem er ruim mijn tijd voor. Ze is niet chronologisch maar thematisch opgebouwd en onthult veel over de heersende en steeds veranderende mensbeelden. Zo bijvoorbeeld verwijzen de eerste zalen naar 'het naakt als heroïsch ideaal'. Dit ideaal is een constante in de neo-classicistische kunst van de 19de eeuw, teruggaand op het antieke, Griekse ideaal dat de schoonheid van het lichaam en de deugd (goedheid dus) samenhangen. Opvallend is dat die heroïsche verheerlijking van het (mannelijke) lichaam terug opduikt in de 20ste eeuw in de nationalistische kunst van nazi-Duitsland en in de sociaal-realistische kunst van de Sovjet-Unie. Iedereen kent ze wel, de mooi gespierde en heroïsche lichamen op de propaganda-affiches die de glorie van het 'socialisme' moesten belichamen.

In de moderne stromingen van diezelfde 20ste eeuw verdwijnt dat classicistische, ideale model quasi volledig. Dit hangt enerzijds samen met de uitvinding van de fotografie en film (schilderkunst wordt minder belangrijk in de 'vorming' van het volk) en er duiken allerlei nieuwe artistieke stromingen op. Kunstenaars als Courbet, Rodin, Schiele eind 19de eeuw en later Lucian Freud en Ron Mueck willen het lichaam juist op een niet geïdealiseerde en soms pijnlijk realistische wijze weergeven. Het bekende werk Eli en David van Lucian Freud is wat dat betreft een mooi voorbeeld. En schilderkunstig sterk. Een fysieke ervaring.

David en Eli van Lucian Freud

Een volgend zaal behelst het thema 'het mannelijk naakt in de natuur' (met Cézannes mannelijke baadsters), maar beklijvender zijn de zalen rond 'le nu dans la douleur'. Francis Bacon is hier uiteraard prominent aanwezig evenals een hele reeks werken rond de met pijlen doorboorde martelaar Sint Sebastiaan, meestal glorieus en sensueel geschilderd. Hetzelfde geldt voor de schilderijen van de gezeselde en lijdende Christus. Over zo'n werk van Bourgeois (de geseling) in 1880 merkte een criticus uitdagend op: 'flagellation pour dames, assurément'... Uiteraard volgen ook een paar zalen rond het thema het verleidelijke, mannelijke lichaam, het lichaam als object van verlangen. Enkele homo-erotische tekeningen van Jean Cocteau en de zwembadreeks van David Hockney met een omfloerst homoseksuele ondertoon trekken mijn aandacht. Ook in 19de eeuw al waren er schilderijen met een duidelijk homo-erotische lading, zij het dan via de omweg van mythologische taferelen. Ik wist niet dat de bisexualiteit tussen Jupiter en Apollo een zo vaak terugkerend thema in de schilderkunst was bijvoorbeeld.. Een opvallend, hedendaags fotografisch werk in deze zaal, waar je niet naast kon kijken, had als ironische(?) titel 'l'origine de la guerre'. Het ging om een foto met verschillende mannelijke naakten, met de benen opengespreid naar analogie van Courbets beruchte 'l'origine du monde'.

Als statement over de relatie tussen mannelijke sexualiteit en geweld kon dat tellen.

Zaterdag 26 oktober

“ God heeft veel te danken aan Johann Sebastian Bach” (Cioran)

De Orangerie is een onderdeel van de Jardin de Tuileries. Het is een schatkamer met heelwat parels uit het impressionisme, maar je vindt er evenzeer knappe werken van onder meer Soutine, Matisse en Derain. Het hoogtepunt van de collectie zijn de drie afzonderlijke zalen met de reusachtige muurschilderijen waaraan Monet ongeveer zes jaar, naar het eind van zijn leven toe, heeft gewerkt. De naar de abstractie neigende werken van zijn vijver met waterlelies, vastgelegd op verschillende momenten van de dag, laten geen enkele bezoeker onverschillig. Ondanks het vele volk hangt er een sacrale stilte in de zalen. Ik had ze eerder al gezien. Nu slepen ze mij nog meer mee. Merci Monet.

Het is een van de laatste keren dat ik kom lunchen in het mij vertrouwde café Sully. Vandaag ga ik voor een 'myotée de sauce de boeuf à l'stragon penne' met een koffie en een crème brûlée als dessert.

Ik slenter rond doorheen de wijk Germain des Prés, vooral de kant van de rue de Seine en de rue Bonaparte, waar je de ene galerie naast de andere vindt. Veel commerciële galleries, maar ook betere galleries en zelfs een paar internationale topgalleries. Galerie Loevenbruck is er één van. Op diens uitstalraam prijkt tussen andere namen de naam van stadsgenoot Robert Devriendt. Ik neem een halte in café La Palette, een mooi en bruisend café met een art déco verleden, in vroegere tijden het stamcafé van Balzac en kompanen. Ook ikzelf ben niet ongevoelig voor nostalgische geneugten... Geen metro bij het terugkeren. Ik kies voor een forse wandeling. Via de Place Châtelet, de charmante Tour Saint Jacques (met z'n gezellig parkje dat ik me blijf herinneren als een paradijs voor toeristengrage mussen) en het statige Hôtel de Ville -het huidige Parijse stadhuis, omringd door één van de grootste pleinen in de stad- stap ik terug richting Cité des Arts. Het is ondertussen donker geworden. Ik neem afscheid van het mij vertrouwd geworden, imposante silhouet van de Notre Dame, voor ik de Cité binnenstap. Morgen is mijn laatste vrije dag. Daarna wordt het opruimen en mijn 'uittocht uit Parijs' voorbereiden.

Op de tonen van Bach cantates maak ik nog twee tekeningen met potlood en inkt. Ze komen er zo uitgerold. Mijn tekeningen verhouden zich tot mijn schilderijen zoals een deuntje, dat in het hoofd blijft hangen tot een gedirigeerde symfonie. Ik zie ze als iets autonooms. Eerder uitzonderlijk leiden ze tot een schilderij. Ik weet niet of ze goed zijn. Maar ze beantwoorden aan een sluimerende noodzaak en komen vaak in vlagen.

In de oudheid was 'schoonheid iets van het kunstwerk zelf. Het kunstwerk stond voor een soort mini-kosmos, gekenmerkt door orde en schoonheid. Een equivalent van de orde en schoonheid van de macrokosmos. Vanaf pakweg de 16de eeuw was dat stilaan aan het veranderen en worden de kiemen van de moderniteit geboren. Niet de kosmos maar het individu komt centraal te staan. Niet de vanzelfsprekende ordening maar de analyse en het onderzoek worden het nieuwe paradigma. Dit leidde tot een nieuwe dynamiek en een enorme groei van wetenschap en cultuur en tot nieuwe kunstopvattingen. Maar er ging ook iets verloren, iets wat we tot op vandaag nog missen en naar op zoek zijn.

Zondag 27 oktober

“Women need a reason to have sex. Men just need a place”

Eergisteren op een site terechtgekomen met grappig bedoelde openingszinnen, die mannen weleens inzetten om een vrouw te verleiden. Voor alle duidelijkheid : ik heb geen intenties.

Enkele ervan wil ik jullie niet onthouden. Je kan zelf oordelen over de graad van flauwheid of spitsvondigheid.

- “Ik maak een telefoonboek, mag ik dan jouw nummer?”
- “Ik heb geen openingszin, maar jij hebt een opening en ik heb zin.”
- “Ben je nog niet moe? Je rent de hele dag al rondjes in mijn hoofd.”
- “Als ik kook voor jou, wil je dan m'n dessert zijn?”

In Parijs is het me duidelijk geworden. Ik ben een 'romanticus'. Er zijn twee betekenissen van romantiek, die grondig verschillen en nogal eens door mekaar worden gehaspeld. Er is de romantiek van het kaarslicht, de strandwandeling, het kampvuur, het romantische etentje. Het gaat om een individuele stemming of gemoedstoestand, een ervaring van een geestesverwantschap op emotioneel en erotisch vlak. De meeste mensen zoeken dat weleens op en genieten daarvan. Daarnaast er is de Romantiek als een nieuwe, historische geestesstroming in grofweg de tweede helft van de 19de eeuw in landen als Frankrijk, Engeland, Duitsland. Door in mijn residentieperiode nogal vaak met die historische Romantiek geconfronteerd te worden in zijn diverse uitingsvormen kwam bij mij spontaan de vraag op wat nu de gemeenschappelijke kern is van die beweging. Het antwoord, als ik het wat ongenueerd mag stellen, is volgens mij : idealisering. Een idealisering van wat er niet is of nog niet is. Vandaar het onvermijdelijke gevoel van gemis en melancholie dat er mee gepaard gaat. Een idealisering van het verleden tegen het vooruitgangsoptimisme in, een idealisering van de pure, zuivere natuur (met een bijna religieuze invulling), tegen de opkomende industrialisering in. De Romantiek staat eveneens voor een streven en vaak verheerlijken van een ideale maatschappij en de ideale natie (het 19de eeuwse nationalisme is romantisch en een reactie op de feodale monarchieën), het beklemtoont de subjectieve ervaring en de stroom van het zuivere gevoel. Dit als reactie op het objectief onderzoek en de rationele instelling van het Verlichtingsdenken. Het beklemtoont het belang van het eigene en het unieke van elk individu en elke cultuur evenals de scheppende kracht van het individu. Introspectie, emotie, intuïtie, verbeelding, aandacht voor het onderbewuste, het onverklaarbare, het exotische, het donkere, de mystiek van leven en dood, dat worden de nieuwe accenten. Daarmee wil de Romantische beweging zich afzetten tegen het heersende vooruitgangdenken, tegen de bestaande orde, tegen het rationalisme en de middelmatigheid van de burgerlijke maatschappij. De kunstenaar krijgt daarbij een speciale status, de mythe van de geniale kunstenaar is daar een bijproduct van geworden...

Elke geestesstroming kent het gevaar van in overdrive te gaan en een karikatuur van zichzelf te worden, maar als ik mijn eigen conclusie herlees, dan besef ik dat een belangrijk deel van onze huidige samenleving nog steeds sterk doordrenkt is van die Romantische waarden en ideeën, vooral op het niveau van het individu. Niet of veel minder op het niveau van het collectieve beleid, denk ik er onmiddellijk bij. Meer dan vroeger besef ik dat ik niet

enkel een kind van de Verlichting ben, maar evenzeer een kind van die historische Romantiek. In het verlengde daarvan vraag ik mij af of het combineren van het positieve van het Verlichtingsdenken en het positieve van de Romantiek in één geheel niet een gezonde sleutel is om heelwat problemen van deze tijd aan te pakken (mensenrechten, ecologie, nationalisme, multiculturaliteit....). Rekening houden met het permanente spanningsveld tussen waar de Verlichting en de Romantiek voor staan, lijkt mij een waarborg om niet in extremismen te vervallen. Ik hou van radicale denkers en kunstenaars in de oorspronkelijke, etymologische betekenis van 'naar de wortels gaan', maar ik huiver van elk extremisme. Of hoe ik van bij de kunst toch bij de politiek terechtkom....

Je kan schrijven 'Zij is nieuwsgierig' of je kan schrijven 'Ze spiedt de ganse dag tussen de rolluiken van haar keukenvenster, naar de huizen aan de overkant'. Het eerste is een definitie en beeld-loos. Bij het tweede zie je in je verbeelding het gebeuren voor zich afspelen. Beeldende kunst, daarom wordt ze ook beeldend genoemd, sluit enkel aan bij die tweede benadering. Ze bepaalt en beschrijft niet, ze suggereert en toont. Dat is haar essentie.

Het sluit aan bij een interessant onderscheid van kunsthistoricus Greenblatt, die het heeft over *wonder* en *resonance*. De meest volle kijkervaring ontstaat volgens hem bij *wonder* gevolgd door *resonance*. Met *wonder* wordt bedoeld de kracht van het object of het kunstwerk om bij de toeschouwer een bijzondere aandacht op te roepen en een gevoel van uniekheid. *Resonance* slaat daarentegen op de kracht van het kunstwerk om uit zijn materiële en formele begrenzing te breken naar de bredere wereld toe, de kracht om bij de toeschouwer de complexe culturele dynamiek en context waaruit het is ontstaan, op te roepen. Daar kan ik iets mee omdat het in mijn beleving recht doet aan verschillende manieren van kijken. Achteraf beschouwd is het ook wel een accurate verwoording van hoe ik een aantal werken in de expo over het mannelijk naakt in musée d'Orsay heb ervaren en bekeken. Verwondering en contextualisering gaan hand in hand..

Met dank aan de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Beeldende Kunst, die dit verblijf mogelijk maakte.
Johan Clarysse